

Lakivaliokunta

Äitiyslaki

JOHDANTO

Vireilletulo

Äitiyslaki (KAA 3/2016 vp): Asia on saapunut lakivaliokuntaan mietinnön antamista varten.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- Juha Jämsä
- Maria Kaisa Aula
- pääsihteeri Kerttu Tarjamo, Seta ry
- ihmisoikeustyön johtaja Pia Puu Oksanen, Amnesty International, Suomen osasto ry
- eduskunnan apulaispääsihteeri Timo Tuovinen, Eduskunnan kanslia
- lainsäädäntöneuvos Laura Määttänen, oikeusministeriö
- lainsäädäntöneuvos Salla Silvola, oikeusministeriö
- lainsäädäntöneuvos Assi Salminen, valtiovarainministeriö
- hallitussihteeri Liisa Holopainen, sosiaali- ja terveysministeriö
- käräjätuomari Hanna Väliaho, Varsinais-Suomen käräjäoikeus
- käräjäsihteeri Camilla Hyypiä, Varsinais-Suomen käräjäoikeus
- lapsiasiavaltuutettu Tuomas Kurttila, Lapsiasiavaltuutetun toimisto
- ylitarkastaja Anne Sänkiaho, Uudenmaan maistraatti
- neuvontalakimies Torbjörn Sandell, Väestörekisterikeskus
- lakimies Jonna Salmela, Adoptiolautakunta
- ryhmäpäällikkö Johanna Aholainen, Kansaneläkelaitos
- kehittämispäällikkö Martta October, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL)
- perheoikeudellisten asioiden päällikkö Katja Niemelä, Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveysvirasto
- tutkimusjohtaja Juha Ahvio, Patmos lähetysääitiö
- lastenvalvoja Sanna Töyrylä, Lastenvalvojat ry
- johtava asiantuntija Liisa Partio, Mannerheimin Lastensuojeluliitto
- projektipäällikkö Anna Moring, Monimuotoiset perheet -verkosto
- pääsihteeri Johanna Pakkanen, Naisjärjestöt Yhteistyössä ry
- järjestölakimies Tiina Tammi, Pelastakaa Lapset ry
- puheenjohtaja Leila Lehtomäki, Suomen Terveystieteiden ja -hoitajaliitto STHL ry
- professori (emeritus) Markku Helin
- professori Mikael Hidén

Valiokunnan mietintö LaVM 1/2018 vp

- professori Tapio Puolimatka
- emeritusprofessori Ahti Saarenpää
- varatuomari Jyrki Anttinen

Valiokunta on saanut kirjallisen lausunnon:

- korkein hallinto-oikeus
- Itä-Suomen hallinto-oikeus
- Itä-Suomen aluehallintoviraston maistraattien ohjaus- ja kehittämissyksikkö
- Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto (Valvira)
- Suomen Kuntaliitto
- Aito avioliitto ry
- Ihmisoikeusliitto
- Laestadianernas Fridsföreningars Förbund r.f
- Lasten perusoikeudet ry
- Lastensuojelun Keskusliitto
- Suomen Asianajajaliitto
- Suomen Kättilöliitto ry
- Suomen UNICEF ry
- Väestöliitto ry
- professori Elina Pirjatanniemi
- apulaisprofessori Suvianna Hakalehto

Julkinen kuuleminen

Lakivaliokunta järjesti 16 päivänä helmikuuta 2017 kansanedustajille ja tiedotusvälineille sekä verkkolähetyksen kautta yleisölle suunnatun julkisen kuulemistilaisuuden, jossa kuultavina olivat aloitteen tekijöiden edustajat Juha Jämsä ja Maria Kaisa Aula sekä ihmisoikeustyön johtaja Pia Puu Oksanen, Amnesty International, Suomen osasto ja pääsihteeri Kerttu Tarjamo, Seta ry.

KANSALAISALOITE

Kansalaisaloite eduskunnalle äitiyslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

Aloitteen allekirjoittaneet kansalaiset esittävät eduskunnalle, että äitiyslaki ja eräät siihen liittyvät lait säädetään oikeusministeriön valmisteleman esitysluonnoksen mukaisesti.

Ministeriön esitysluonnos perustuu asiaa syksyllä 2014 valmistelleen ministeriön työryhmän mietinnölle (OM: Mietintöjä ja lausuntoja 50/2014) ja siitä saadulle lausuntopalautteelle. Ehdotetussa äitiyslaissa on säännökset äitiyden määräytymisestä. Laissa ehdotetaan säädettäväksi, että lapsen äiti on se, joka on synnyttänyt lapsen. Lisäksi laissa on säännökset lapsen synnyttäneen äidin naispuolisen kumppanin äitiyden vahvistamisesta silloin, kun lapsi on hankittu yhteisesti hedelmöityshoitojen avulla. Lisäksi ehdotetaan hedelmöityshoidoista annetun lain muuttamista siten, että naisparien on mahdollista saada hedelmöityshoitoja yhdessä.

Valiokunnan mietintö LaVM 1/2018 vp

VALIOKUNNAN YLEISPERUSTELUT

Yleistä

Kansalaisaloitteessa ehdotetaan säädettäväksi äitiyslaki, joka sisältää säännökset kolmesta aihealueesta: äitiyden määräytymisestä synnyttämisen perusteella, äitiyden vahvistamisesta hedelmöityshoitoon annetun suostumuksen perusteella ja äitiyttä koskevista kansainvälisen yksityisoikeyden alaan kuuluvista säännöistä. Lisäksi ehdotetaan muutoksia eräisiin muihin lakeihin, kuten hedelmöityshoidoista annettuun lakiin (1237/2006, jäljempänä hedelmöityshoitolaki) ja lapsen elatuksesta annettuun lakiin (704/1975).

Kansalaisaloitteesta ilmenevän ja saamansa selvityksen perusteella lakivaliokunta pitää kansalaisaloitetta tarpeellisena ja tarkoituksenmukaisena sekä puoltaa siihen sisältyvien lakiehdotusten hyväksymistä seuraavin huomioin ja muutosehdotuksin.

Kansalaisaloitteen taustalla on oikeusministeriössä tehty lainvalmistelutyö, sillä aloite vastaa sanasta sanaan oikeusministeriössä 2.2.2015 valmistunutta hallituksen esitysluonnosta. Kyseinen esitysluonnos perustuu aiempaan oikeusministeriön työryhmän mietintöön (Mietintöjä ja lausuntoja 50/2014) ja siitä saatuun lausuntopalautteeseen (Mietintöjä ja lausuntoja 5/2015) sekä isyyslain uudistamistyöryhmän mietintöön (Mietintöjä ja lausuntoja 56/2013) ja siitä annettuun lausuntopalautteeseen (Mietintöjä ja lausuntoja 7/2014). Hallituksen esitysluonnokseen sisältyvät äitiyslain säännökset vastaavat pitkälti sekä rakenteeltaan että sisältöratkaisuiltaan eduskunnan hyväksymää esitystä uudeksi isyyslaiksi (11/2015, LaVM 16/2014 vp — HE 91/2014 vp). Mainittu valmisteluaineisto on aloitteen ehdotusten kannalta merkityksellistä.

Asianmukaisesta valmistelusta huolimatta kansalaisaloitteeseen sisältyviin lakiehdotuksiin on tarpeen tehdä eräitä teknisuonteisia tarkistuksia, koska asiaa koskevaa lainsäädäntöä on muutettu aloitteen perustana olevan valmistelutyön jälkeen. Esimerkiksi 1.3.2017 on tullut voimaan avioliittolain muutos (156/2015), jolla samaa sukupuolta olevien parien avioliitto on tullut mahdolliseksi. Aloitteeseen sisältyvien lakiehdotusten hyväksyminen aiheuttaa myös eräille viranomaisille määrärahatarpeita, joista on huolehdittava. Määrärahatarpeet ovat kuitenkin vähäisiä, ja ne on voitu selvittää aloitteen valiokuntakäsittelyssä. Edellä olevan perusteella lakivaliokunta katsoo, että aloitteeseen sisältyvät lakiehdotukset voidaan hyväksyä valiokunnan ehdottamin muutoksin, eikä lakiehdotuksia ole tarpeen lähettää valtioneuvostoon jatkovalmisteltaviksi.

Asiantuntijakuulemiset

Valiokunnan kuulemat asiantuntijat ovat esittäneet kansalaisaloitteesta eri suuntaisia näkemyksiä. Pääosa asiantuntijoista on suhtautunut aloitteessa ehdotettuun äitiyslakiin myönteisesti katsoen sen edistävän lapsen etua, mutta osan mielestä se muun muassa määrittelee äitiyden ja vanhemmuuden käsitteet uudelleen ja on ristiriidassa lapsen edun kanssa.

Lakivaliokunta arvioi aloitteessa käytettyjä käsitteitä sekä sen vaikutuksia lapsen asemaan jäljempänä erikseen. Lapsivaikutusten selvittämiseksi valiokunta on kuullut laajasti muun muassa perhe- ja lapsioikeuden asiantuntijoita sekä lasten ja perheiden asioihin erikoistuneita viranomai-

Valiokunnan mietintö LaVM 1/2018 vp

sia ja järjestöjä. Lakivaliokunta on erikseen selvittänyt myös lakiehdotusten suhdetta perus- ja ihmisoikeuksiin sekä tarvetta pyytää niistä perustuslakivaliokunnan lausunto.

Sääntelytapa

Kansalaisaloitteessa ehdotetun äitiyslain säännökset äitiyden selvittämisestä, tunnustamisesta, vahvistamisesta ja kumoamisesta samoin kuin äitiyttä koskevista kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluvista kysymyksistä (1. lakiehdotus) vastaavat pitkälti uuden isyyslain säännöksiä. Yhdenmukainen sääntely on luontevaa, sillä äitiyden ja isyyden vahvistamiseen liittyy monia yhteisiä kysymyksiä. Yhtenäiset säännökset myös helpottavat asianosaisia samoin kuin neuvoloita, lastenvalvojia, maistraatteja ja muita lakeja soveltavia viranomaisia.

Aloitteen valiokuntakäsittelyssä on tuotu kuitenkin esiin, että uuden äitiyslain säätämisen sijasta aloitteen tavoitteet voitaisiin saavuttaa muullakin sääntelytavalla, kuten muuttamalla isyyslain säännöksiä sekä muita voimassa olevia lakeja. Toisaalta on myös esitetty, että äitiyslain sijasta tulisi säätää yhdestä vanhemmuutta koskevasta laista. Valiokunta kuitenkin katsoo, ettei isyyslain muuttaminen varsin pian sen säätämisen jälkeen ole aiheellista, sillä isyyslakiin tulisi tehdä sekä teknisesti että sisällöllisesti varsin huomattavia tarkistuksia. Aloitteesta myös ilmenee, että uusi isyyslaki oli jo eduskunnan käsiteltävänä, kun äitiyslakia valmisteltiin (KAA, s. 27). Tuolloin ei siten ollut mahdollista tarkemmin harkita lakien yhdistämistä vanhemmuuslaiksi. Nämä seikat huomioon ottaen lakivaliokunta pitää aloitteessa ehdotettua erillislakeihin perustuvaa sääntelytapaa tässä yhteydessä perusteltuna ja tarkoituksenmukaisena. Yhteisen vanhemmuuslain säätämistä on kuitenkin aiheellista arvioida, kun isyys- ja äitiyslakien soveltamisesta on saatu riittävästi kokemuksia.

Yleissäännös äitiyden määräytymisestä

Äitiyslakiehdotuksen mukaan lapsen äiti on se, joka on synnyttänyt lapsen (1. lakiehdotuksen 2 §). Säännös on yleinen, ja se koskee kaikkia Suomessa syntyviä lapsia. Säännös on uusi, sillä voimassa olevaan lainsäädäntöön ei sisälly perussäännöstä äitiyden määräytymisestä.

Lakivaliokunta toteaa, että ehdotettu säännös ei muuta oikeustilaa, sillä tavanomaisoikeudellisen periaatteen perusteella on pidetty selvänä, että lapsen synnyttänyt henkilö on lapsen äiti. Näin katsotaan olevan myös sellaisessa tapauksessa, jossa lapsi on saatettu alulle käyttämällä luovutettua munasolua ja lapsi ei geneettisesti polveudu synnyttäjistä. Lakivaliokunta kannattaa äitiyden määrittämistä ehdotetulla tavalla lain tasolla, sillä vaikka nimenomaisen säännöksen puuttumisesta on aiheutunut erittäin harvoin ongelmia käytännössä (KAA, s. 22), ehdotuksen voidaan katsoa selkeyttävän oikeustilaa.

Tässä yhteydessä valiokunta kiinnittää huomiota myös ehdotetun säännöksen seuraaviin perusteluihin (KAA, s. 28): "Äitiyden toteaminen ei edellytä sitä, että lapsen synnyttänyt henkilö on sukupuoleltaan nainen. Sellaisissa harvoin esiintyvissä tilanteissa, joissa henkilön oikeudellinen sukupuoli on vahvistettu mieheksi, mutta hän on säilyttänyt anatomisen sukupuolensa mukaisen suvunjakamiskyvyn naisena, on mahdollista, että lapsen synnyttänyt henkilö on oikeudelliselta sukupuoleltaan mies. Säännös mahdollistaa äitiyden toteamisen näissäkkin tilanteissa."

Valiokunnan mietintö LaVM 1/2018 vp

Perusteluissa kuvattu tilanne on oikeusministeriöltä saadun selvityksen mukaan todella harvinainen, mutta mahdollinen. Tällaisissa tilanteissa lapsen äitinä pidettäisiin oikeusministeriön käsityksen mukaan nykyisinkin tavanomaisoikeudellisen periaatteen mukaisesti sitä, joka on synnyttänyt lapsen. Vastaavanlainen tulkintaohje on annettu isyyslain 3 §:n esitöissä siitä, että lapsen siittäneen henkilön isyyden vahvistaminen on mahdollista, vaikka hänen oikeudellinen sukupuolensa olisi vahvistettu naiseksi ennen lapsen syntymää (HE 91/2014 vp, s. 31).

Saamansa selvityksen perusteella lakivaliokunta toteaa, etteivät ehdotettu säännös ja edellä kuvattu perustelulausumat merkitse nykytilanteeseen muutosta, vaan tältäkin osin ne vastaavat asiallisesti nykytilaa. Valiokunnan mielestä ehdotettu säännös ja perustelut ovat myös lapsen edun mukaisia, sillä jos lapsen synnyttävää henkilöä ei perusteluissa kuvatussa tapauksessa pidettäisi lapsen äitinä, lapsen synnyttävän henkilön ja hänen lapsensa välille ei syntyisi minkäänlaista oikeudellista suhdetta. Tämä johtuu siitä, että lapsen synnyttäneestä miehestä ei voitaisi pitää myöskään isyyslain mukaisena isänä, koska isyyslain mukaan isyys perustuu joko isyysolettamaan eli avioliittoon synnyttäjän kanssa (2 §) tai isyyden tunnustamiseen, mutta se ei perustu lapsen synnyttämiseen.

Selvyyden vuoksi lakivaliokunta myös toteaa, ettei käsillä oleva kansalaisaloite sisällä säännösehdotuksia transsukupuolisten henkilöiden vanhemmuudesta. Tähän liittyvät erityiskysymykset on perusteltua ja tarkoituksenmukaista ratkaista erikseen siinä yhteydessä, kun sosiaali- ja terveysministeriössä arvioidaan transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta annetun lain (563/2002) muutostarpeita.

Äitiyden vahvistaminen hedelmöityshoitoon annetun suostumuksen perusteella

Nykytila

Hedelmöityshoitolaain 2 § sisältää "parin" ja "hoitoa saavan" määritelmät (1 ja 2 kohta). Niiden mukaan "parilla" tarkoitetaan naista ja miestä, jotka elävät keskenään avioliitossa tai avioliitonomaisissa olosuhteissa, ja "hoitoa saavalla" paria tai naista, joka ei elä avioliitossa tai avioliitonomaisissa olosuhteissa miehen kanssa. Säännös ei tunnista tilannetta, jossa hedelmöityshoitoa annetaan kahden naisen muodostamalle parille, mutta aloitteesta ilmenee, että ilmiö on käytännössä hyvin yleinen (s. 22).

Kun lapsi on saanut alkunsa hedelmöityshoidolla, lapsen synnyttäneen äidin naispuolisen kumppanin vanhemmuus voidaan vahvistaa perheen sisäisellä adoptiolla, jossa ei-synnyttänyt nainen adoptoi toisen osapuolen synnyttämän lapsen. Lapsen ja vanhemman väliset oikeusvaikutukset, kuten elatusvelvollisuus, perintöoikeus sekä tapaamisoikeus erotilanteessa, syntyvät vasta vanhemmuuden tultua vahvistetuksi perheen sisäisellä adoptiolla. Perheen sisäinen adoptio edellyttää adoptioneuvontaa sekä käräjäoikeuden vahvistusta. Lisäksi se edellyttää, että parisuhteen osapuolet ovat keskenään avioliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa. Tämä vaatimus koskee sekä samaa että eri sukupuolta olevia pareja.

Naisen ja miehen muodostaman avioparin lapsen isyys määräytyy isyysolettaman perusteella. Isyysolettamaa sovelletaan myös, kun kyse on hedelmöityshoidolla alkunsa saaneesta lapsesta ja aviomies on antanut suostumuksensa hoitoon. Kun kyse on vuorostaan naisen ja miehen muodos-

Valiokunnan mietintö LaVM 1/2018 vp

tamasta avoparista, jolle syntynyt lapsi on miehen suostumuksin saanut alkunsa hedelmöityshoidolla, miehen isyys voidaan vahvistaa tunnustamisen tai tuomioistuimen päätöksen perusteella. Edellä selvitettyt mahdollisuudet eivät koske samaa sukupuolta olevaa avio- ja avoparia.

Kansainvälinen vertailu

Äitiyttä koskevan sääntelyn kansainvälinen vertailu sisältyy isyyslain uudistamistyöryhmän mietintöön (KAA, s. 23 ja OM: Mietintöjä ja lausuntoja 56/2013, s. 15—19). Kyseisessä mietinnössä on kuvattu Pohjoismaiden sekä Viron, Venäjän, Saksan, Ranskan, Alankomaiden samoin kuin Englannin ja Walesin oikeustilaa. Työryhmän mietinnöstä ilmenee, että lapsen synnyttäneen äidin naispuolisen kumppanin vanhemmuuden toteaminen tai vahvistaminen oikeudelliseksi äidiksi on mahdollista Ruotsissa, Norjassa, Islannissa, Tanskassa sekä Englannissa ja Walesissa. Äitiyden vahvistaminen on sidottu hedelmöityshoitotilanteisiin ja äidin kumppanin antamaan suostumukseen hedelmöityshoittoon.

Eduskunnan sisäinen tietopalvelu on loka-marraskuussa 2017 tehnyt kyselyn Euroopan parlamenttien ECPRD-verkostolle samaa sukupuolta olevien oikeudellisesta vanhemmuudesta. Kyselyyn vastasi 22 maata (EU-maista Belgia, Itävalta, Kreikka, Kroatia, Latvia, Liettua, Luxemburg, Portugali, Ranska, Romania, Ruotsi, Saksa, Slovakia, Slovenia, Tanska, Unkari, Viro ja Yhdistynyt kuningaskunta ja muista maista Islanti, Israel, Norja ja Sveitsi). Selvityksestä muun muassa ilmenee, että edellä mainittujen maiden lisäksi myös Belgiassa ja Itävallassa lainsäädäntöä on vuonna 2015 uudistettu siten, että lapsen synnyttäneen äidin naispuolisen kumppanin oikeudellinen vanhemmuus voidaan todeta tai vahvistaa. Toisin kuin Itävallassa ja edellä mainituissa maissa maissa, Belgiassa äitiyden vahvistamista ei ole kytketty hedelmöityshoitotilanteisiin. Lainsäädännön muuttaminen on myös Saksassa parhaillaan arvioitavana.

Ehdotukset

Aloitteessa ehdotetaan, että lapsen synnyttäneen naispuolinen kumppani voidaan vahvistaa lapsen synnyttäneen naisen ohella lapsen äidiksi, jos lapsi on hankittu yhteisymmärryksessä hedelmöityshoidon avulla (1. lakiehdotuksen 3 §:n 1 mom.). Lapsen synnyttäneen naispuolisen kumppanin äitiys perustuu tällöin hedelmöityshoittoon annettuun suostumukseen. Tällaisessa tapauksessa äitiys voidaan tunnustaa jo ennen lapsen syntymää joko äitiysneuvolassa tai lastenvalvojalla, ja äitiys vahvistetaan maistraatin tai tuomioistuimen päätöksellä. Menettely muistuttaa uudessa isyyslaissa säädettyä isyyden tunnustamista ja vahvistamista. Samalla hedelmöityshoitolaain 2 §:ään sisältyvä "parin" määritelmä ehdotetaan laajennettavaksi miehen ja naisen muodostaman parin lisäksi koskemaan naispareja, mikä mahdollistaa hedelmöityshoidon antamisen naisparille parina.

Lapsen synnyttäneen äidin naispuolisen kumppanin äitiyttä ei kuitenkaan voida vahvistaa, jos isyys on todettu tai vahvistettu tai se voidaan todeta tai vahvistaa (1. lakiehdotuksen 3 §:n 2 mom.). Aloitteessa ehdotettu ei siten vaikuta isyyden määräytymiseen eikä myöskään mahdollista sitä, että lapsella voi olla useampi kuin kaksi oikeudellista vanhempaa.

Aloitteessa ei ehdoteta muutoksia voimassa olevan hedelmöityshoitolaain 16 §:n 2 momenttiin, jossa säädetään siittiöiden luovuttajan mahdollisuudesta suostua isyyden vahvistamiseen, kun he-

Valiokunnan mietintö LaVM 1/2018 vp

hedelmöityshoitoa on annettu muulle kuin parille. Kun hedelmöityshoitolain 2 §:n parin määritelmä laajennetaan aloitteessa ehdotetulla tavalla kattamaan miehen ja naisen muodostaman parin lisäksi naisparin, siittiöiden luovuttaja ei voi suostua isyyden vahvistamiseen, kun hedelmöityshoitoa on annettu naisparille.

Nykytilan ja ehdotusten arviointia

Aloitteen perusteluista ilmenee, että Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen arvion mukaan hedelmöityshoitoja annetaan vuosittain noin 160 naisparille (s. 25). Vaikka tapausten määrä ei käytännössä ole suuri, ehdotetut säännökset ovat kyseisissä tapauksissa hyvin merkityksellisiä. Uudistuksella on myös huomattavaa periaatteellista merkitystä.

Edellä kuvatusta nykytilasta ilmenee, että naisparin tilanne poikkeaa nykyisin lähtökohtaisesti ja oikeudellisesti naisen ja miehen muodostaman parin tilanteesta. Keskeinen ero on, että nykyinen lainsäädäntö mahdollistaa eri sukupuolia olevan parin perheeseen hedelmöityshoidolla syntyvälle lapselle kaksi oikeudellista vanhempaa jo lapsen syntyessä, mutta tätä mahdollisuutta ei ole vastaavalla tavalla alkunsa saaneen naisparin lapsella.

Saamansa selvityksen perusteella valiokunta katsoo, että sellaisessa tilanteessa, jossa naispari yhteistuumin hankkii lapsen hedelmöityshoidolla, perheen sisäinen adoptio ei ole kaikkein tarkoituksenmukaisin menettely parisuhteen toisen osapuolen vanhemmuuden vahvistamiseen. Se ei myöskään turvaa lapsen etua parhaiten, koska parhaimmillaankin perheen sisäinen adoptio voidaan vahvistaa vasta muutama viikko lapsen syntymän jälkeen (KAA, s. 25). Ongelmia lapsen edun turvaamisen kannalta voi tällöin aiheutua esimerkiksi, jos lapsen synnyttänyt äiti kuolee tai sairastuu vakavasti ennen kuin perheen sisäinen adoptio on vahvistettu. Adoption ja siten toisen elatusvelvollisen oikeudellisen vanhemman vahvistaminen lapselle voi myös estyä, jos adoptionhakija tai lapsen synnyttänyt äiti osapuolten välien rikkoutumisen vuoksi peruuttaa suostumuksensa adoptioon ennen adoption vahvistamista.

Valiokunta katsookin, että ehdotettua sääntelyä puoltaa erityisesti lapsen edun turvaaminen. Ehdotetun muutoksen myötä naisparin perheeseen hedelmöityshoidolla syntyvällä lapsella on kaksi oikeudellista vanhempaa jo syntyessään samalla tavalla kuin lapsella, jonka vanhemmat ovat eri sukupuolia. Se, että naisparin perheeseen hedelmöityshoidolla syntyvälle lapselle voidaan vahvistaa toinen oikeudellinen ja elatusvelvollinen vanhempi nykyistä aikaisemmassa vaiheessa nykyistä nopeammin ja yksinkertaisemmin, turvaa lapsen etua ja hänen yhdenvertaisuuttaan suhteessa muihin lapsiin nykytilaa paremmin. Ehdotettu sääntely vahvistaa myös naisparin vanhemmuutta ja yhdenvertaista asemaa suhteessa eri sukupuolta oleviin pareihin samoin kuin erilaisten naisparien keskinäistä yhdenvertaisuutta.

Ehdotetussa sääntelyssä säädetään äitiyden vahvistamisesta hedelmöityshoitoon annetun suostumuksen perusteella, jolloin se koskee lapsen synnyttävän naisen puolison asemaa. Sääntely ei siten kosketa miesparien asemaa. Tämä merkitsee sitä, että vaikka nyt käsillä oleva kansalaisaloite edellä todetuin tavoin edistää eri perhemuotojen välistä yhdenvertaisuutta, se ei ratkaise kaikkia parien välisiä yhdenvertaisuuskysymyksiä. Tämä ei kuitenkaan muodosta perustetta olla edistämättä naisparien ja heille hedelmöityshoidolla syntyvien lasten asemaa.

Valiokunnan mietintö LaVM 1/2018 vp

Valiokunta pitää perusteltuna, että ehdotukset äitiyden tunnustamisesta ja vahvistamisesta on kytketty hedelmöityshoitotilanteisiin. Tällaisissa tilanteissa on kyse asiantuntija-avusteisesta hoidosta, jossa voidaan huolehtia tarvittavasta todistelusta liittyen parin yhteisymmärrykseen saada yhteinen lapsi.

Hedelmöityshoitolain 2 §:ään ehdotetuista muutoksista ja siitä, että samalla ei muuteta kyseisen lain 16 §:n 2 momenttia, seuraa, että naisparille parina annettavassa hedelmöityshoidossa voidaan käyttää vain sellaisia siittiöitä, joiden luovuttaja ei ole suostunut siihen, että hänen isyytensä voidaan vahvistaa lapsen syntymän jälkeen. Aloitteen mukaan tämä vastaa nykytilannetta eri sukupuolta olevien parien osalta (KAA, s. 23).

Osa valiokunnan kuulemista asiantuntijoista on tuonut esiin, että naisparilla tulisi olla mahdollisuus valita, vahvistetaanko siittiöiden luovuttaja eli lapsen biologinen isä lapsen oikeudelliseksi isäksi vai vahvistetaanko lapsen synnyttäneen äidin kumppani oikeudelliseksi äidiksi. Tämä voitaisiin toteuttaa lisäämällä hedelmöityshoitolain 16 §:n 2 momenttiin säännös siitä, että siittiöiden luovuttaja voi antaa suostumuksensa isyyden vahvistamiseen paitsi naiselle yksin annettavassa hedelmöityshoidossa myös, jos hedelmöityshoitoa annetaan naisparille. Kyseisten asiantuntijoiden mukaan naispari voi nykyisin käytännössä valita, vahvistetaanko lapsen biologinen isä lapsen isäksi vai vahvistetaanko naisparin ei-synnyttävä osapuoli äidiksi. Aloitteesta kuitenkin seuraa, että isyyden vahvistaminen naisparille hedelmöityshoidon avulla alkunsa saaneelle lapselle ei jatkossa ole mahdollista, vaikka kaikki osapuolet olisivat tästä yksimielisiä.

Oikeusministeriö on jättänyt lakivaliokunnan harkittavaksi, pitääkö se kansalaisaloitteeseen ehdotettua edellä kuvattua muutosta perusteltuna. Kun hedelmöityshoitoa annetaan naisparille, hoidossa käytetään oikeusministeriön tietojen mukaan nykyisin pääsääntöisesti sukusoluja, joiden luovuttajan isyyttä ei voida vahvistaa. Naisparin hedelmöityshoittoon voidaan kuitenkin käyttää myös sellaisia sukusoluja, joiden luovuttaja on ennakoon antanut suostumuksensa isyytensä vahvistamiselle, jolloin sukusoluja luovuttaneen miehen isyys voidaan vahvistaa. Käytännössä luovuttaja ja naispari tuntevat aina toisensa. Naisparin toisen osapuolen äitiyttä ei tällaisissa tilanteissa voida vahvistaa oikeudellisesti.

Jos hedelmöityshoitolain 16 §:n 2 momenttiin tehtäisiin kansalaisaloitteen käsittelyn yhteydessä nyt puheena oleva lisäys, valinta siitä, vahvistetaanko sukusoluja luovuttaneen isyys vai vahvistetaanko naisparin toinen osapuoli lapsen äidiksi synnyttävän naisen rinnalle, tehtäisiin oikeusministeriön käsityksen mukaan käytännössä naisparin päättäessä, millaisia sukusoluja hoidossa käytetään. Jos hoidossa käytetään sukusoluja, joiden luovuttajaa ei voida vahvistaa isäksi, naisparin toinen osapuoli voidaan vahvistaa lapsen äidiksi. Jos taas hoidossa käytetään sukusoluja, joiden luovuttaja voidaan vahvistaa isäksi, naisparin toista osapuolta ei voida vahvistaa lapsen äidiksi. Tämä johtuu äitiyslain 3 §:n 2 momentista, jonka mukaan äitiyttä ei voida vahvistaa, jos lapselle voidaan vahvistaa isä. Näin ollen kollisiota sukusoluja luovuttaneen biologisen isän ja naisparin toisen osapuolen vanhemmuuden välillä ei tule. Myöskään kolmannen vanhemman vahvistaminen lapselle ei olisi edelleenkaan mahdollista. Oikeusministeriön arvion mukaan esitetylle muutokselle ei siten ole oikeudellista estettä.

Lakivaliokunta toteaa, että hedelmöityshoitolain 16 §:n 2 momenttiin esitettyä muutosta voidaan puoltaa sillä, että se mahdollistaisi naisparin perheessä elävälle lapselle oikeudellisen isän osa-

Valiokunnan mietintö LaVM 1/2018 vp

puolten niin halutessa. Se ei myöskään muuttaisi perheoikeudellisen lainsäädännön nykyistä lähtökohtaa siitä, että lapsella voi olla enintään kaksi oikeudellista vanhempaa.

Toisaalta kansalaisaloitteessa ehdotettu sääntelyratkaisu koskee samaa sukupuolta olevia pareja samalla tavalla kuin eri sukupuolta olevia pareja, mikä on sekä parien että hedelmöityshoitokäytäntöjen kannalta selkeää. Lisäksi se tukee ei-synnyttävän naisen vanhemmuutta ja suhdetta lapseen sekä naisparin yhteistä vanhemmuutta. Niin ikään painoarvoa on valiokunnan mukaan sillä, että hedelmöityshoitolaain 16 §:n 2 momentin muutosta ei sisällynyt oikeusministeriössä alun perin valmisteltuun esitykseen, eikä tällaisen sääntelyn vaikutuksia näin ollen ole esityksen valmistelun yhteydessä erikseen arvioitu ja valmisteltu.

Edellä esitettyjä seikkoja kokonaisuutena arvioituaan lakivaliokunta on päätenyt tässä yhteydessä kannattamaan kansalaisaloitteessa ehdotettua sääntelyratkaisua, josta seuraa, että naisparille voidaan antaa hedelmöityshoitoa vain sellaisilla sulusoluilla, joiden luovuttaja ei ole antanut suostumustaan isyyden vahvistamiseen. On kuitenkin aiheellista, että oikeusministeriö erikseen selvittää hedelmöityshoitolaain 16 §:n 2 momentin muuttamista ja arvioi tällaisen muutoksen vaikutukset.

Käsitteet

Kansalaisaloitteessa ehdotettu merkitsee sitä, että lapsella voi olla kaksi äitiä. Kyse on oikeudellisesta vanhemmuudesta, ei biologisesta tai geneettisestä vanhemmuudesta. Jo nykyisin samaa sukupuolta olevat vanhemmat, joista toinen on perheen sisäisesti adoptoinut toisen puolison lapsen, merkitään väestötietojärjestelmään äideiksi tai isiksi lapsen biologisen vanhemman tavoin. Lapsella voi siten jo nykyisin olla kaksi oikeudellista äitiä tai kaksi oikeudellista isää. Siitä, kumpi äideistä on lapsen biologinen äiti ja kumman äitiys perustuu hedelmöityshoitosuostumukseen, ei aiheudu sekaannuksen riskiä, sillä väestötietojärjestelmästä käy ilmi vanhemmuuden vahvistamisen ajankohta. Sen perusteella voidaan päätellä, kumpi vanhemmista on lapsen biologinen vanhempi ja kumman vanhemmuus perustuu adoptioon tai hedelmöityshoitosuostumukseen. Edellä esitetyn perusteella lakivaliokunnalla ei ole huomauttamista aloitteessa käytettyihin käsitteisiin.

On myös tärkeää huomata, että äitiyslakiehdotuksen 3 §:ää, joka mahdollistaa äitiyden vahvistamisen hedelmöityshoitoon annetun suostumuksen perusteella, on luettava yhdessä hedelmöityshoitolaain 2 §:n kanssa. Hedelmöityshoitolaain 2 §:stä seuraa sekä edellytys parisuhteesta (1 kohta) että edellytys siitä, että hoitoa saavia voi olla enintään kaksi (2 kohta).

Ikäraajat

Aloitteen käsittelyssä valiokunta on kiinnittänyt huomiota hedelmöityshoidon ja äitiyden tunnistamisen ikärajiin. Hedelmöityshoitolaissa ei nykyisin edellytetä, että hoitoa saava tai suostumuksen antaja olisi täysi-ikäinen. Lisäksi aloitteen perusteluista ilmenee, että alaikäinenkin voi tunnustaa äitiytensä ja että hänen huoltajiaan tai edustajiaan kuultaisiin asiasta (s. 35).

Ikärajojen asettamista hedelmöityshoitolakiin tulisi kuitenkin arvioida paitsi naisparien myös eri sukupuolta olevien parien kannalta, sillä muutos vaikuttaisi hedelmöityshoidon antamisen yleis-

Valiokunnan mietintö LaVM 1/2018 vp

siin edellytyksiin. Ikärajan asettamisessa äitiyden tunnustamiseen tulisi vuorostaan ottaa huomioon isyyslain isyyden tunnustamista koskevat säännökset. Ikärajojen asettaminen edellyttää siten laaja-alaista arviointia, joka on perusteltua tehdä erikseen sen jälkeen, kun isyys- ja äitiyslakien soveltamisesta on saatu kokemuksia.

Äitiyttä koskevat kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluvat säännökset

Kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluvilla säännöksillä määritellään viranomaisten kansainvälistä toimivaltaa, sovellettavaa lakia sekä vieraassa valtiossa annetun päätöksen tunnustamista ja täytäntöönpanoa Suomessa. Tällä hetkellä Suomessa ei ole äitiyttä koskevia tällaisia säännöksiä, joten nykytilaan nähden äitiyslakiehdotukseen sisältyvät säännökset (7 luku) ovat uusia. Ehdotetuissa säännöksissä on otettu huomioon uuden isyyslain vastaava sääntely.

Ottaen huomioon perherakenteissa tapahtuneet muutokset ja perheiden kansainvälistyminen lakivaliokunta pitää perusteltuna ja tarpeellisena säätää äitiyttä koskevista kansainvälisen yksityisoikeuden alan säännöksistä laissa. Ehdotetut säännökset selkeyttävät oikeustilaa rajat ylittävissä tapauksissa, joissa eri maiden äitiyttä koskevat säännökset saattavat poiketa toisistaan.

Ehdotetuissa säännöksissä on otettu huomioon tilanne, jossa ulkomailla on hankittu lapsi sijaissyntytysjärjestelyin ja lapsen äitiys pyritään saamaan tunnustettua Suomessa (45 §:n 3 mom.). Sijaissyntytysjärjestelyt ovat laillisia eräissä maissa, mutta Suomessa ne eivät ole sallittuja (heldmötyshoitolain 8 §:n 6 kohta). Ehdotetun säännöksen mukaan päätös, jolla henkilö on vahvistettu äidiksi lapsen synnyttäneen sijasta, voidaan tunnustaa ainoastaan, jos päätös on annettu valtiossa, jossa sillä, joka on vahvistettu äidiksi, on lapsen syntymän aikaan asuinpaikka, tai jos päätös tunnustetaan siinä valtiossa, jossa sillä, joka on vahvistettu äidiksi, on lapsen syntymän aikaan asuinpaikka. Lisäksi edellytetään, että äidiksi vahvistetun on tullut asua asianomaisessa valtiossa keskeytyksettä vähintään vuoden ajan välittömästi ennen lapsen syntymää. Säännöksillä pyritään estämään sijaissyntytysjärjestelyjä koskevan sääntelyn kiertäminen edellyttämällä, että henkilöllä on riittävä yhteys valtioon, jossa päätös on annettu. Käytännössä sääntely tarkoittaa sitä, että äitiyttä koskeva päätös voidaan tunnustaa Suomessa esimerkiksi siinä tapauksessa, että henkilö muuttaa Suomeen sen jälkeen, kun hänet on vahvistettu äidiksi asuttuaan yli vuoden ajan välittömästi ennen lapsen syntymää sellaisessa valtiossa, jota voidaan pitää hänen asuinpaikkanaan ja jossa sijaissyntytysjärjestelyt ovat sallittuja (KAA, s. 45).

Ehdotettu sääntely johtaa siihen, että sijaissyntytysjärjestelyyn perustuva ulkomainen äitiyspäätös saattaa Suomessa jäädä vahvistamatta, jos vanhemmalla on lapsen syntymän aikaan ollut asuinpaikka Suomessa. Joissakin tapauksissa ehdotettu säännös voi johtaa siihen, että vakiintunut äitiyssuhde ei voida tunnustaa, vaikka se olisi lapsen edun mukaista (KAA, s. 45). On kuitenkin huomattava, että lapsen ei tarvitse tällaisissa tapauksissa jäädä Suomessa ilman oikeudellisia vanhempia, koska Suomessa on muita vaihtoehtoja isyyden tai adoption vahvistamiseen. Vaihtoehtoiset mahdollisuudet oikeudellisen vanhemmuuden vahvistamiseen ovat Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklassa tarkoitettujen yksityis- ja perhe-elämän kunnioituksen kannalta tärkeitä, sillä Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on katsonut tilanteen, jossa lapset ovat jääneet kokonaan ilman oikeudellisesti tunnustettuja vanhempia, loukkaavan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklaan perustuvia oikeuksia (KAA, s. 52).

Valiokunnan mietintö LaVM 1/2018 vp

Oikeusgeneettiset tutkimukset

Lakiehdotusten valmistelussa on pohdittu oikeusgeneettisten tutkimusten ulottamista myös äitiyttä koskeviin asioihin, mutta valmistelussa on päädytty siihen, että kysymystä on syytä arvioida oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annetun lain (378/2005) laajemman uudistuksen yhteydessä.

Käytännössä oikeusgeneettisen tutkimuksen tarve on koskenut maahanmuuttajia tapauksissa, joissa synnyttämiseen perustuvaa äitiyttä ei ole voitu merkitä väestötietojärjestelmään puuttuvan asiakirjanäytön vuoksi. Valiokunnan saaman selvityksen mukaan tällaiset tilanteet on kuitenkin lähes aina voitu ratkaista turvautumalla vaihtoehtoihin todistelumenetelmiin, kuten oikeusgeneettiseen isyystutkimukseen, jonka yhteydessä saadaan tietoa lapsen sukulaisuussuhteesta suhteessa paitsi oletettuun isään myös oletettuun äitiin. Tällaisen tutkimuksen voi tilata lastenvalvoja, tuomioistuin, Maahanmuuttovirasto tai asianosaiset itse. Ottaen huomioon, että voimassa oleva lainsäädäntö antaa näin mahdollisuuden tutkia myös äitiyttä oikeusgeneettisten isyystutkimusten yhteydessä, valiokunta katsoo, ettei nyt käsillä olevan kansalaisaloitteen yhteydessä ole tarpeen arvioida erillissäätelyä äitiyden selvittämiseen ja vahvistamiseen liittyvistä oikeusgeneettisistä tutkimuksista. Asiaa on kuitenkin perusteltua arvioida oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annettua lakia uudistettaessa.

Suhde perus- ja ihmisoikeuksiin

Lakivaliokunta on kuullut aloitteen perustuslainmukaisuudesta ja suhteesta ihmisoikeussopimukseen valtiosääntöoikeuden asiantuntijaa sen selvittämiseksi, onko aloitteesta tarpeen pyytää perustuslakivaliokunnan lausunto.

Aloitteessa ehdotetun kannalta merkityksellisiä perus- ja ihmisoikeuksia ovat lausunnon mukaan yhdenvertaisuus ja siihen kuuluva sukupuolten tasa-arvoisuus (perustuslain 6 §), yksityiselämän suoja (perustuslain 10 §), oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta (Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artikla) sekä lapsille turvatut oikeudet (Lapsen oikeuksia koskeva yleissopimus ja perustuslain 5 §:n 3 mom. ja 19 §:n 3 mom.).

Lausunnossa katsotaan, etteivät ehdotetut lait ole ristiriidassa lasten oikeuksien tai lasten huollosta vastaavien velvollisuuksien kanssa. Niiden ei myöskään katsota sellaisenaan olevan ristiriidassa perustuslain 6 §:n 3 momentissa ja 19 §:n 3 momentissa tarkoitettujen lapsia koskevien julkisen vallan velvoitteiden kanssa.

Aloitteeseen sisältyviä ehdotuksia arvioidaan lausunnossa perustuslain yhdenvertaisuussäännöksen kannalta kahdessa suhteessa eli yhtäältä, loukkaavatko tai heikentävätkö ne yhdenvertaisuutta, ja toisaalta, vaatiiko tai puoltaako yhdenvertaisuuden saavuttaminen ehdotettua lainsäädäntöä. Edellisessä suhteessa on lausunnon mukaan mahdollista, että yhdenvertaisuuden heikentämistä koskevia näkökohtia halutaan liittää siihen, miten toisen naisen vahvistamisesta äidiksi synnyttäneen naisen ohella ja isyyden tunnustamisesta tehdään lakiehdotuksessa toisensa pois sulkevia mahdollisuuksia. Lausunnossa kuitenkin arvioidaan, ettei aloite tältä osin ole perustuslakivaliokunnan käytännön valossa ristiriidassa perustuslain yhdenvertaisuussäännöksen kanssa.

Valiokunnan mietintö LaVM 1/2018 vp

Jälkimmäisen suhteen osalta perustuslain yhdenvertaisuussäännöksen voidaan lausunnon mukaan katsoa puoltavan ehdotettua sääntelyä, mutta sen ei voida katsoa edellyttävän sitä.

Lausunnon johtopäätös on, että perustuslakivaliokunnan käytännön valossa ei ole perusteita katsoa, että kansalaisaloitteeseen sisältyvät lakiehdotukset olisivat ristiriidassa perustuslain yhdenvertaisuusnormin kanssa. Tätä päätelmää pidetään lausunnossa sillä tavoin selvänä, että lakiehdotusten perustuslainmukaisuudesta ei tällä perusteella ole tarpeen pyytää perustuslakivaliokunnan lausuntoa. Lakiehdotuksiin ei katsota liittyvän muutakaan sellaista perusoikeuksiin liittyvää sisältöä, että perustuslakivaliokunnan lausunnon pyytäminen olisi aiheellista.

Lisäksi lausunnossa katsotaan, ettei perustuslakivaliokunnan lausunnon pyytäminen ole tarpeen myöskään ihmisoikeussopimukseen liittyvällä perusteella. Tältä osin lausunnossa kiinnitetään huomiota edellä käsiteltyihin sijaissynnytyjärjestelyjä koskeviin ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuihin ja arvioidaan, että aloitteen perusteluissa esitetyt mahdollisuudet ihmisoikeustuomioistuimen päätöksissä tarkoitetun ihmisoikeussopimuksen loukkaamisen torjumiseksi ovat tässä kohden riittäviä.

Taloudelliset vaikutukset

Kansalaisaloitteeseen sisältyvien ehdotusten toteuttaminen edellyttää muutoksia Väestörekisterikeskuksen tietojärjestelmiin. Väestörekisterikeskuksen mukaan tästä aiheutuu 320 000 euron kustannukset, joita ei ole otettu huomioon Väestörekisterikeskuksen määrärahoissa.

Itä-Suomen aluehallintoviraston maistraattien ohjaus- ja kehittämissyksikön mukaan kansalaisaloitteessa tarkoitetut äitiyden tunnustamista koskevat asiat aiheuttavat myös maistraateille lisäämäärärahojen tarvetta. Kyse on noin 200 000 euron kustannuksista, jotka pääosin liittyvät tietojärjestelmämuutoksiin. Lisäksi uuden tehtävän arvioidaan vaativan maistraateissa pysyvän 0,5 henkilötyövuoden (noin 30 000 euroa) resurssitarpeen.

Valiokunnan saaman selvityksen mukaan väestötietojärjestelmän muutokset aiheuttavat vähäisiä muutoksia myös Kansaneläkelaitoksen tietojärjestelmiin, mutta tästä aiheutuvat kustannukset ovat vähäisiä. Verohallinnolta saadun tiedon mukaan kansalaisaloitteeseen sisältyvien lakiehdotusten hyväksymisestä ei aiheudu Verohallinnolle tietojärjestelmien muutostarpeita.

Sosiaali- ja terveysministeriö on arvioinut hedelmöityshoitolakiin tehtävien muutosten vaikutusta naisparien oikeuteen saada hedelmöityshoitoja julkiselta sektorilta. Ministeriön mukaan kysymys naisparien hedelmöityshoidoista erityisesti luovutetuilla soluilla julkisella sektorilla on ollut kiistanalainen vuosien ajan, sillä naispareja on käytännössä suljettu hedelmöityshoitojen ulkopuolelle. Sosiaali- ja terveysministeriö on antamissaan hedelmöityshoitojen yhtenäisen hoidon perusteissa (STM 2010:31, 2. korjattu painos, STM 2014) katsonut, että hedelmöityshoitoa voidaan antaa, vaikka taustalla ei ole varsinainen hedelmättömyys, jos siihen on perusteet. Lisäksi ministeriö on ohjannut kuntasektoria todeten, että hedelmöityshoidon antamisessa ei saa syrjiä eri ryhmiä, kuten naispareja. Ministeriön mukaan hoitoa julkiselta sektorilta hakevien määrää todennäköisesti kasvaisi, jos kuntasektori muuttaisi nykyistä linjaustaan olla antamatta hoitoja luovutetuilla soluilla. Ministeriön käsityksen mukaan nyt käsittelyssä olevan hedelmöityshoitolain

Valiokunnan mietintö LaVM 1/2018 vp

muutosehdotukset eivät kuitenkaan sinänsä muuta edellä kuvattua tilannetta ja siten suoraan vaikuta kuntien talouteen.

Sosiaali- ja terveysministeriön ja Kansaneläkelaitoksen arvion mukaan ehdotettu hedelmöityshoitolaian muutos ei vaikuta sairausvakuutuslain (1224/2004) mukaisten sairaanhoidon korvausten kustannuksiin. Sairausvakuutuslain mukaan hedelmöityshoidoista maksetaan korvausta silloin, kun lapsettomuus on sairauden aiheuttama. Naisparille voidaan voimassa olevien säännösten ja korvauskäytäntöjen mukaan korvata hedelmöityshoidot, jos lapsettomuuden taustalla on sairaus.

Valtiovarainministeriön sekä sosiaali- ja terveysministeriön mukaan kuntien tehtävien kannalta äitiyden selvittäminen sekä siihen liittyvät toimenpiteet eivät olennaisesti poikkea kunnan nykyisistä tehtävistä isyyden selvittämisessä. Tehtävän arvioidaan olevan kuntasektorin kannalta erittäin pieni ja koskevan käytännössä vain pientä osaa kunnista. Ehdotetulla äitiyslaillla ei siten arvioida olevan merkittävää vaikutusta verrattuna nykyiseen tilanteeseen.

Edellä esitetyn perusteella kansalaisaloitteeseen sisältyvien lakiehdotusten hyväksymisestä aiheutuu huomioon otettavia määrärahatarpeita Väestörekisterikeskukselle ja maistraateille. Tietojärjestelmämuutosten sekä muiden uudistuksen vaatimien toimeenpanotoimien vuoksi lainmuutokset voivat tulla aikaisintaan voimaan vuoden kuluttua niiden hyväksymisestä eli käytännössä keväällä 2019. Väestörekisterikeskus ja maistraatit tarvitsevat kuitenkin tietojärjestelmämuutosten tekemiseen lisämäärärahoja ainakin osittain jo vuonna 2018. Valtiovarainministeriöltä saadun tiedon mukaan maistraattien pysyvä 0,5 henkilötyövuoden resurssitarve pystytään sen sijaan kattamaan nykyisten kehysten puitteissa.

Lakivaliokunta edellyttää hallituksen huolehtivan siitä, että edellä selvitettyt viranomaisten tarvitsemat lisämäärärahat turvataan. Tietojärjestelmämuutosten tekemiseen tarvittavat kertaluonteiset määrärahat on näin ollen otettava huomioon jo vuoden 2018 lisätalousarviossa ja pysyvien lisäkustannusten rahoitus on varmistettava seuraavassa, vuosia 2019—2022 koskevassa julkisen talouden suunnitelmassa.

Voimaantulo ja toimeenpano

Äitiyslain säätäminen edellyttää muutoksia edellä mainittujen viranomaisten tietojärjestelmiin. Lisäksi on tarpeen antaa alemman asteista sääntelyä, laatia ohjeistusta ja asiaa koskevia lomakkeita sekä huolehtia koulutuksesta ja tiedottamisesta.

Valiokunnan saaman selvityksen mukaan toimeenpanoon on aiheellista varata aikaa vähintään vuosi siitä, kun aloitteeseen sisältyvät lakiehdotukset on hyväksytty. Käytännössä muutokset voivat tulla voimaan aikaisintaan keväällä 2019.

Kansalaisaloitteen käsittelystä valiokunnassa

Kansalaisaloitteen tekeminen on ollut mahdollista vuodesta 2012 lähtien, ja eduskunnalle on tähän mennessä toimitettu 19 kansalaisaloitetta. Kyse on vielä varsin uudesta vaikuttamisen muo-

Valiokunnan mietintö LaVM 1/2018 vp

dosta, joten kansalaisaloitteiden eduskuntakäsittelyssä aika ajoon nousee esiin erilaisia menettelyyn liittyviä kysymyksiä.

Nyt käsiteltävänä olevan kansalaisaloitteen valiokuntakäsittelyssä on tullut esiin kysymys siitä, voivatko kansalaisaloitteen tekijöiden edustajat esittää valiokuntakäsittelyssä muutoksia aloitteen lakiehdotuksiin ja mitkä ovat valiokunnan muutosvallan rajat kansalaisaloitteen lakiehdotusten suhteen. Kysymyksillä on merkitystä paitsi nyt käsillä olevan kansalaisaloitteen kannalta myös yleisesti, joten lakivaliokunta on kuullut niistä eduskunnan lainsäädäntötyön asiantuntijoita. Valiokunnan saamasta selvityksestä ilmenee tiivistetysti seuraavaa.

Kansalaisaloitetta koskeva sääntelykokonaisuus muodostuu perustuslain, kansalaisaloitelain (12/2012) ja eduskunnan työjärjestyksen (40/1999) perusteella. Perustuslaissa säädetään kansalaisaloitejärjestelmän yleisistä perusteista eli aloiteoikeuden edellytyksistä ja aloiteoikeuden kohdentumisesta ja kansalaisaloitelaisissa menettelyistä, jota noudatetaan kansalaisaloitteen tekemisessä (1 §). Kansalaisaloitteen eduskuntakäsittelyä koskevat säännökset sisältyvät puolestaan eduskunnan työjärjestykseen. Lisäksi kansalaisaloitteiden käsittelyä valiokunnissa ohjataan puhemiesneuvoston hyväksymien yleisohjein ja suosituksin.

Kun eduskunnan työjärjestyksestä kansalaisaloitteen käyttöön ottoa vuoksi muutettiin, lähtökohdaksi otettiin, että aloitteen käsittely eduskunnassa noudattaa pääpiirteissään perustuslaissa säädettyjä käsittelymuotoja. Eduskunnan työjärjestyksen tarkistustarpeita luonnehdittiin pääosin teknisiksi (PNE 1/2011 vp, s. 2). Kansalaisaloitteeseen sisältyvän lakiehdotuksen käsittelyyn ja mahdollisiin muutoksiin suhtaudutaan siten samoin kuin esimerkiksi hallituksen esitykseen tai kansanedustajan lakialoitteeseen sisältyvään lakiehdotukseen. Perustuslakia koskevan hallituksen esityksen perusteluiden mukaan eduskunnalla on velvoite ottaa lainsäädännön mukaisesti tehty kansalaisaloite käsiteltäväkseen, mutta aloitteen hyväksyminen jää eduskunnan arvioitavaksi samoin kuin mahdolliset muutokset aloitteeseen (HE 60/2010 vp, s. 26, 29, 40).

Kansalaisaloitelain 5 §:n 3 momentin mukaan aloitetta ei saa muuttaa kannatusilmoitusten keräyksen alkamisen jälkeen. Säännöksen tarkoituksena on varmistaa se, että kaikki aloitetta tukevat allekirjoitukset kohdistuvat samaan aloitteeseen (HE 46/2011 vp, s. 29). Säännöksen sisältämä kielto muuttaa kansalaisaloitetta koskee kuitenkin eduskuntakäsittelyä edeltäneitä vaiheita, eikä se siten estä kansalaisaloitteen tekijöiden edustajia ehdottamasta aloitteen lakiehdotusten yksityiskohtiin muutoksia aloitteen valiokuntakäsittelyn aikana. Käsittelyn virallista pohjaa kansalaisaloitteen tekijöiden edustajat eivät kuitenkaan enää voi muuttaa siinä vaiheessa, kun aloite on toimitettu eduskunnan käsiteltäväksi.

Valiokunnan oikeudesta ehdottaa muutoksia käsiteltävinä oleviin lakiehdotuksiin ei ole säännöksiä, vaan valiokuntien muutosvallan ohjaaminen on jäänyt puhemiesneuvoston yleisohjeiden varaan. Niiden mukaan valiokunnalla on oikeus ehdottaa muutoksia sen käsiteltävänä olevaan lakiin tai muuhun säädösehdotukseen. Tätä oikeutta kuitenkin rajoittaa asiayhteyksivaatimus, joka tarkoittaa sitä, että valiokunnan ehdottamien muutosten tulee olla objektiivisin perustein arvioitaessa yhteydessä kulloinkin käsiteltävänä olevaan lainsäädäntöasiaan tai asiakokonaisuuteen. Asiayhteyttä arvioidaan asianomaisen hallituksen esityksen tai eduskunta-aloitteen taikka muun viireilletuloasiakirjan perustelujen sekä asiakirjaan sisältyvän säädösehdotuksen nimikkeen ja muun yksityiskohtaisen sisällön muodostamasta kokonaisuudesta käsin.

Valiokunnan mietintö LaVM 1/2018 vp

Mietintöön sisällytettävistä muutosehdotuksista päättää valiokunta. Sitä, millä tavoin asiaa käsittelevä valiokunta päätyy ehdotukseensa esimerkiksi lakiehdotuksen muuttamisesta, ei kuitenkaan ole säännelty. Valiokunnan muutosvallan kannalta sillä, kuka lakiehdotusta on ehdottanut valiokuntakäsittelyn aikana muutettavaksi, ei siten ole merkitystä.

VALIOKUNNAN YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1. Äitiyslaki

1 luku. Yleiset säännökset

3 §. Äitiyden vahvistaminen hedelmöityshoitoon suostumisen perusteella. Pykälän 2 momentista on korjattu kirjoitusvirhe.

3 luku. Äitiyden tunnustaminen

14 §. Äitiyden tunnustaminen ennen lapsen syntymää. Ehdotettu pykälä vastaa pitkälti isyyslain 16 §:ää, ja siinä on otettu huomioon isyyslakiin sen hyväksymiseen johtaneen eduskuntakäsittelyn kuluessa tehdyt muutokset. Isyyslain 16 §:ää on kuitenkin myöhemmin muutettu lailla 1596/2015 (LaVM 5/2015 vp — HE 72/2015 vp) sen huomioon ottamiseksi, että joissakin kunnissa lähes kaikki sosiaali- ja terveystalvet on tiettyjä viranomaistehtäviä lukuun ottamatta ulkoistettu yksityisille palveluntuottajille. Tuossa yhteydessä isyyslain 16 §:n 2 momenttia täydennettiin siten, että kättilö tai terveydenhoitaja voi ottaa vastaan isyyden tunnustamisen ennen lapsen syntymää myös kunnan toimeksiannosta neuvolapalveluita tuottavassa yksityisessä terveydenhuollon toimintayksikössä. Lisäksi 16 §:n 4 momentin 4 kohdan soveltamisalaa laajennettiin ja pykälään lisättiin uusi 6 momentti siitä, että terveydenhoitajaan ja kättilöön sovelletaan rikosoikeudellista virkavastuuta koskevia säännöksiä hänen hoitaessaan 2 momentissa tarkoitettuja tehtäviä silloinkin, kun hän ei ole palvelussuhteessa kuntaan tai kuntayhtymään. Lakivaliokunta ehdottaa, että vastaavat muutokset ja lisäys tehdään myös nyt käsillä olevan äitiyslain 14 §:ään.

15 §. Tunnustamisen peruuttaminen, kiistäminen ja vaikutuksettomuus. Ehdotetun pykälän 1 momentissa säädetään äitiyden tunnustamisen peruuttamisesta. Säännös ja siihen liittyvät yksityiskohtaiset perustelut vastaavat isyyslain 17 §:n sääntelyä isyyden tunnustamisen peruuttamisesta. Pykälän mukaan se, joka on 14 §:n nojalla tunnustanut äitiytensä, voi peruuttaa tunnustamisensa ilmoittamalla siitä kirjallisesti äitiyden selvittämisestä huolehtivalle lastenvalvojalle viimeistään 30. päivänä lapsen syntymästä. Pykälän yksityiskohtaisten perustelujen mukaan tunnustamisen peruuttamismahdollisuuden varaaminen on katsottu kohtuulliseksi, koska kysymys ajankohdasta, jolloin lapsi on saanut alkunsa, saa lisävalaistusta vasta sen jälkeen, kun tiedetään, milloin lapsi syntyi ja miten kehittyneenä (s. 34). Perusteluista ilmenee, että jos tunnustaminen peruutetaan, lastenvalvoja aloittaa isyyden selvittämisen. Lisäksi selvitetään, että äitiyden selvittämisestä huolehtivasta lastenvalvojasta säädetään 5 §:ssä.

Selvyyden vuoksi lakivaliokunta toteaa, että jos nainen peruuttaa ennen lapsen syntymää antamansa tunnustamisen, lapsen toisen vanhemman selvittäminen käynnistyy isyyslain mukaisena isyyden selvittämisenä ja jatkuu tämän jälkeen tarvittaessa äitiyden selvittämisenä. Tämä merkit-

Valiokunnan mietintö LaVM 1/2018 vp

see sitä, että vaikka tunnustuksen peruuttaneen naisen äitiyttä ei voida vahvistaa tunnustamisen perusteella, äitiys voidaan laissa säädettyjen perusteiden täyttyessä vahvistaa muulla tavoin, esimerkiksi äidin tai lastenvalvojan nostaman kanteen perusteella.

16 §. Äitiyden tunnustaminen lapsen syntymän jälkeen. Samaa sukupuolta olevien henkilöiden avioliitto on tullut mahdolliseksi 1.3.2017 voimaan tulleella avioliittolain muutoksella (156/2015). Samaan aikaan on tullut voimaan rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain muutos (250/2016), joka on poistanut mahdollisuuden solmia uusia rekisteröityjä parisuhteita 1.3.2017 alkaen. Kansalaisaloitteen taustalla oleva luonnos hallituksen esitykseksi on tehty ennen näitä lainmuutoksia. Valiokunta ehdottaa, että pykälän 2 momenttia tarkistetaan niiden huomioon ottamiseksi.

18 §. Kuuleminen. Ehdotettu pykälä perustuu isyyslain 20 §:ään sellaisena kuin se oli ennen lailla 1596/2015 siihen tehtyjä muutoksia. Valiokunta ehdottaa pykälän 1 momentin 1 kohtaa tarkistettavaksi mainitun lainmuutoksen huomioon ottamiseksi.

7 luku. Kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluvat säännökset

46 §. Vieraassa valtiossa annetun päätöksen vahvistaminen. Isyyslain 53 §:ää on muutettu lailla 664/2015 siten, että isyydestä vieraassa valtiossa annetun päätöksen vahvistaa Helsingin hovioikeuden sijaan Helsingin kärjäoikeus. Lainmuutos on tarpeen ottaa huomioon myös nyt käsiteltävänä olevassa äitiyslain säännöksessä.

8 luku. Erinäiset säännökset

52 §. Lain soveltaminen eräissä tapauksissa. Pykälässä säädetään lain vaikutuksista sovellettaessa eräitä muita lakeja tilanteessa, jossa lapsella on kaksi äitiä. Pykälän 1 kohtaan sisältyvä viittaus uskonnonvapauslain (453/2003) 3 §:n 2 momenttiin on käynyt tarpeettomaksi, sillä säännöstä on muutettu lailla 253/2016. Valiokunta ehdottaa kohdan poistamista.

Ehdotetun pykälän 2 kohdassa viitataan kansalaisuuslain (359/2003), kotikuntalain (201/1994) ja nimilain (694/1985) eräisiin säännöksiin. Sisäministeriöltä saadun selvityksen mukaan ehdotettu äitiyslaki edellyttää kansalaisuuslain 9, 12, 26 ja 32 §:n muuttamista, jolloin äitiyslain 52 §:n 2 kohdassa ei ole tarpeen viitata kansalaisuuslain säännöksiin. Valiokunta ehdottaa tämän vuoksi, että nyt käsillä olevan pykälän 2 kohdasta poistetaan viittaukset kansalaisuuslakiin ja äitiyslain johdosta tehdään tarpeelliset muutokset kansalaisuuslakiin (*uusi 8. lakiehdotus*).

Kohdassa viitattu nimilaki on vastikään uudistettu kokonaisuudessaan, ja uusi etu- ja sukunimilaki (946/2017) tulee voimaan 1.1.2019. Kohdasta voidaan poistaa viittaukset nimilain säännöksiin, koska kyseinen laki ei ole enää voimassa äitiyslain tullessa voimaan. Siinä ei ole tarvetta viitata myöskään uuteen etu- ja sukunimilakiin, koska kyseisessä laissa viittaukset isään ja äitiin on korvattu sukupuolineutraalilla ilmaisulla vanhempaan.

Uuden etu- ja sukunimilain 28 §:n 2 momentin 4 kohdassa säädetään hakemusten maksuttomuudesta tilanteessa, jossa isyys on kumottu. Hakemusten maksuttomuuden tulee koskea myös tilanteita, joissa äitiyslain 3 §:n 1 momentin nojalla vahvistettu äitiys kumotaan äitiyslain 6 luvussa

Valiokunnan mietintö LaVM 1/2018 vp

tarkoitettulla tavalla. Tämän huomioon ottamiseksi valiokunta ehdottaa asiaa koskevan säännöksen lisäämistä pykälään.

Edellä esitetyn vuoksi ehdotetun 52 §:n 2 kohta on siirretty valiokunnan ehdottamin tarkistuksiin pykälän 1 kohdaksi ja pykälään on lisätty uudensisältöinen 2 kohta etu- ja sukunimilain 28 §:n 2 momentin 4 kohdan soveltamisesta.

2. Laki hedelmöityshoidoista annetun lain muuttamisesta

2 §. Määritelmät. Pykälän 1 kohtaan sisältyvää ”parin” ja 2 kohtaan sisältyvää ”hoitoa saavan” määritelmää ehdotetaan muutettavaksi, jotta hedelmöityshoitoa voidaan antaa kahdesta naisesta muodostuvalle parille parina. Valiokunta ehdottaa määritelmiä tarkistettaviksi 1.3.2017 voimaan tulleen avioliittolain muutoksen (156/2015) ja hedelmöityshoitolain muutoksen (254/2016) huomioon ottamiseksi. Tämän johdosta myös lakiehdotuksen *johtolausetta* on tarpeen tarkistaa.

12 §. Merkinnot ja todistus hedelmöityshoidosta. (Uusi) Voimassa olevan pykälän 1 momentista ilmenee, että hedelmöityshoidossa käytetystä menetelmästä, mahdollisesti asetettujen ehtojen noudattamisesta ja menetelmän käytön ajankohdasta sekä todetusta raskaudesta on tehtävä merkintä hoitosuostumuksen arkistokappaleeseen ja palvelujen antajan on pyynnöstä annettava nämä tiedot hedelmöityshoitoa saaneelle. Valiokunnan saaman selvityksen mukaan parille selviää usein vasta lastenvalvojan vastaanotolla, että heillä tulisi olla anonyymien luovuttajan käytöstä virallinen todistus tai suostumus hedelmöityshoitoa antaneesta paikasta. Käytännön selkeyttämiseksi valiokunta ehdottaa, että säännöksessä tarkoitettujen tietojen antaminen säädetään palvelun antajan velvollisuudeksi sen sijaan, että tiedot annetaan pyydettäessä.

Valiokunnan ehdottaman muutoksen vuoksi lakiehdotuksen *johtolausetta* on tarpeen tarkistaa.

5. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 8 a §:n muuttamisesta

6 §. Huoltajat lapsen syntymän perusteella. Pykälässä säädetään huoltajista lapsen syntymän perusteella. Sen 1 momentin mukaan lapsen vanhemmat, jotka lapsen syntyessä ovat avioliitossa keskenään, ovat kumpikin lapsensa huoltajia. Lisäksi momentissa säädetään, että jos vanhemmat eivät lapsen syntyessä ole avioliitossa keskenään, on äiti lapsensa huoltaja. Momentin toisessa virkkeessä olevaa viittausta ”äitiin” on tarpeen täsmentää äitiyslain johdosta, koska jatkossa lapsella voi syntymästään olla kaksi oikeudellista äitiä. Valiokunta ehdottaa ilmaisun täsmentämistä tarkoittamaan lapsen synnyttänyttä äitiä.

Myös lakiehdotuksen *nimikettä ja johtolausetta* tulee muutoksen vuoksi tarkistaa.

7. Laki elatustukilain 6 ja 7 §:n muuttamisesta

6 §. Elatustuen saamisen edellytykset. Voimassa olevan pykälän 6 kohtaan ehdotetaan adoptiolakiin (22/2012) perustuvaa terminologista muutosta. Säännöstä on kuitenkin muutettu kansalaisaloitteen tekemisen jälkeen lailla 7/2017 siten, ettei muutosehdotus ole enää ajankohtainen. Valiokunta ehdottaa kohdan poistamista.

Valiokunnan mietintö LaVM 1/2018 vp

Lisäksi pykälään ehdotetaan lisättäväksi *uusi 2 momentti*, jonka perusteella lapsella ei ole oikeutta elatustukeen, vaikka isyyttä ei ole lainvoimaisesti vahvistettu, jos lapselle on kuitenkin vahvistettu kaksi vanhempaa äitiyslain 3 §:n 1 momentin nojalla taikka lapsi on lainvoimaisella päätöksellä adoptoitu. Kansalaisaloitteen tekemisen jälkeen on elatustukilain 8 §:n 3 momenttia muutettu siten, että edellä mainituissa tilanteissa elävät lapset on suljettu pois elatustukioikeuden piiristä (7/2017). Elatustukilain 8 §:n 3 momentin sanamuoto kattaa myös ne tilanteet, joissa äitiys lapseen nähden on lainvoimaisesti vahvistettu. Edellä esitetty huomioon ottaen elatustukilain 6 §:ään ei ole tarpeen lisätä uutta 2 momenttia, joten valiokunta ehdottaa sen poistamista.

7 §. Elatustukioikeuden alkaminen ja päättyminen. Pykälän *3 momenttia* ehdotetaan muutettavaksi siten, että viittaus isyyteen muutetaan viittaukseksi vanhemmuuteen. Valiokunta kuitenkin ehdottaa, että viittaus vanhemmuuteen muutetaan viittaukseksi isyyteen tai äitiyteen samalla tavalla kuin 6 §:n 5 kohdassa.

Voimaantulosäännös. Voimaantulosäännöksen *2 momentti* koskee 6 §:n 2 momentin soveltamista. Valiokunta on edellä ehdottanut 6 §:n 2 momentin poistamista, joten myös sitä koskeva voimaantulosäännös on tarpeen poistaa.

8. Laki kansalaisuuslain muuttamisesta (Uusi)

Edellä 1. lakiehdotuksen 52 §:n perusteluissa esittämäänsä viitaten ja sisäministeriöltä saamansa selvityksen perusteella valiokunta ehdottaa seuraavat muutokset kansalaisuuslain 9, 12, 26 ja 32 §:ään.

9 §. Lapsi. Voimassa olevassa pykälässä säädetään niistä perusteista, joilla lapsi saa syntyessään Suomen kansalaisuuden. Valiokunta ehdottaa, että pykälään lisätään uusi *3 momentti*, jotta se kattaa myös ne tilanteet, joissa lapsella on äitiyslain nojalla kaksi äitiä. Kyseisen momentin 1 kohdan mukaan lapsen synnyttäneeseen äitiin sovelletaan, mitä 1 momentin 1 kohdassa säädetään äidistä. Äitiyslain 3 §:n 1 momentissa tarkoitettuun äitiin sovelletaan vuorostaan 2 kohdan mukaan, mitä 1 momentin 2 b ja 3 b kohdassa säädetään isästä. Äitiyden vahvistaminen rinnastuu siten isyyden vahvistamiseen.

12 §. Löytölapsi ja kansalaisuudeltaan tuntemattomien vanhempien lapsi. Valiokunta ehdottaa, että pykälän *2 momentissa* mainitun äidin täsmennetään tarkoittavan lapsen synnyttäneitä äitiä.

26 §. Ulkomaalainen, jonka isä tai äiti on Suomen kansalainen. Voimassa olevassa pykälässä säädetään Suomen kansalaisuuden saamisesta tilanteessa, jossa ulkomaalaisen isä on Suomen kansalainen. Valiokunta ehdottaa, että pykälää muutetaan siten, että ulkomaalainen, joka ei saa Suomen kansalaisuutta 9 §:n perusteella, saa eräissä tilanteissa Suomen kansalaisuuden ilmoituksesta myös äitinsä kansalaisuuden perusteella. Muutoksen seurauksena pykälää sovelletaan äitiyslain 3 §:n 1 momentin nojalla vahvistettuun äitiyteen samalla tavalla kuin vahvistettuun isyyteen. Muutosten vuoksi myös voimassa olevan pykälän *otsikko* tulee muuttua niin, että se kattaa myös tilanteet, jossa ulkomaalaisen äiti on Suomen kansalainen.

Valiokunnan mietintö LaVM 1/2018 vp

32 §. Isyyden tai äitiyden kumoamisen vaikutus. Voimassa olevassa pykälässä säädetään isyyden kumoamisesta. Valiokunta ehdottaa pykälää muutettavaksi, jotta äitiyslain 3 §:n 1 momentin nojalla vahvistetun äitiyden kumoaminen vaikuttaa lapsen kansalaisuuteen samalla tavalla kuin vahvistetun isyyden kumoaminen. Myös voimassa olevan pykälän *otsikko* tulee muuttaa niin, että sekattaa myös äitiyden kumoamisen.

Voimaantulosäännös. Pykälä sisältää tavanomaisen voimaantulosäännöksen, jossa lain voimaantulo on jätetty avoimeksi. Tarkoitus on, että laki tulee voimaan samanaikaisesti äitiyslain kanssa.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSEHDOTUS

Lakivaliokunnan päätösehdotus:

Eduskunta hyväksyy muuttamattomana kansalaisaloitteeseen KAA 3/2016 vp sisältyvät 3., 4. ja 6. lakiehdotuksen.

Eduskunta hyväksyy muutettuna kansalaisaloitteeseen KAA 3/2016 vp sisältyvät 1., 2., 5. ja 7. lakiehdotuksen. (Valiokunnan muutosehdotukset)

Eduskunta hyväksyy uuden, 8. lakiehdotuksen. (Valiokunnan uusi lakiehdotus)

Valiokunnan muutosehdotukset

1.

Äitiyslaki

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

Valiokunnan mietintö LaVM 1/2018 vp

1 luku

Yleiset säännökset

1 §

Lain soveltamisala

Tätä lakia sovelletaan äitiyden toteamiseen ja vahvistamiseen sekä äitiyden kumoamiseen.

2 §

Äitiyden toteaminen synnyttämisen perusteella

Lapsen äiti on se, joka on synnyttänyt lapsen.

3 §

Äitiyden vahvistaminen hedelmöityshoitoon suostumisen perusteella

Jos lapsen synnyttäneelle on annettu hedelmöityshoidoista annetun lain (1237/2006) 1 §:ssä tarkoitettua hedelmöityshoitoa ja lapsi on syntynyt hoidon tuloksena, naisen, joka yhteisymmärryksessä lapsen synnyttäneen kanssa antoi suostumuksen hedelmöityshoitoon, voidaan vahvistaa olevan lapsen synnyttäneen ohella lapsen äiti.

Vahvistusta ei kuitenkaan voida antaa, jos **isyys** lapseen nähden on isyyslain (11/2015) mukaisesti todettu tai vahvistettu tai se voidaan todeta tai vahvistaa.

Edellä 1 momentissa tarkoitettu äitiys vahvistetaan maistraatin tai tuomioistuimen päätöksellä noudattaen, mitä jäljempänä 4 ja 5 luvussa säädetään.

2 luku

Äitiyden selvittäminen

4 §

Äitiyden selvittäminen

Äitiyden selvittämisen tarkoituksena on hankkia sellaisia tietoja, joiden nojalla voidaan vahvistaa, että lapsella on 3 §:n 1 momentissa tarkoitettu äiti.

Lastenvalvojan tehtävänä on toimittaa äitiyden selvittäminen 18 vuotta nuoremman lapsen osalta, jos;

1) isyyden selvittämisen yhteydessä osoittautuu, että lapselle ei voida vahvistaa isää, mutta on aihetta olettaa, että lapselle voidaan vahvistaa toinen äiti;

2) se, joka katsoo olevansa lapsen 3 §:n 1 momentissa tarkoitettu äiti, sitä vaatii;

3) lapsen synnyttänyt äiti sitä vaatii;

Valiokunnan mietintö LaVM 1/2018 vp

4) lapsen synnyttänyt äiti ja mies, jonka isyys on todettu isyyslain 2 §:n nojalla, hyväksyvät sen, että äitiys selvitetään toisen naisen tunnustettua tai ilmoitettua aikovansa tunnustaa äitiytensä 13 §:n 3 momentin nojalla.

5 §

Äitiyden selvittämisen toimeenpanija

Jos äitiyden selvittämisen tarve todetaan isyyden selvittämisen yhteydessä, äitiyden selvittää sen kunnan lastenvalvoja, jossa isyyden selvittäminen on toimitettu.

Jos äitiyden selvittäminen tapahtuu muussa yhteydessä, äitiyden selvittää lapsen synnyttäneen äidin kotikunnan lastenvalvoja. Jos lapsi on täyttänyt 15 vuotta tai jos lapsen synnyttänyt äiti on kuollut taikka hänellä ei ole Suomessa kotikuntaa, äitiyden selvittää kuitenkin lapsen kotikunnan lastenvalvoja tai, jos lapsella ei ole täällä kotikuntaa, sen kunnan lastenvalvoja, jossa lapsi oleskelee.

Jos nainen haluaa tunnustaa äitiytensä eikä äitiyden selvittäminen kuulu minkään 1 tai 2 momentissa tarkoitettujen kunnan lastenvalvojalle, äitiyden selvittää naisen kotikunnan lastenvalvoja.

Jos äitiyden selvittäminen ei 1—3 momentin mukaan kuulu minkään kunnan lastenvalvojalle, äitiyden selvittää Helsingin kaupungin lastenvalvoja.

6 §

Neuvottelu äitiyden selvittämiseksi

Saatuana tiedon seikasta, jonka vuoksi äitiys on selvitettävä, lastenvalvojan on neuvoteltava lapsen synnyttäneen äidin, 15 vuotta täyttäneen lapsen ja, jos mahdollista, sen naisen kanssa, joka saattaa olla lapsen toinen äiti. Jos äitiyden selvittäminen perustuu 4 §:n 2 momentin 4 kohtaan, neuvotteluun on kutsuttava myös mies, jonka isyys on todettu isyyslain 2 §:n nojalla.

Jos äitiys on 14 §:n mukaisesti tunnustettu ennen lapsen syntymää, neuvottelu toimitetaan kuitenkin vain, jos lapsen synnyttänyt äiti, tunnustaja tai henkilö, joka katsoo olevansa tunnustajan sijasta lapsen vanhempi, viimeistään 30. päivänä lapsen syntymästä ilmoittaa lastenvalvojalle käsitöksensä, että äitiyden tunnustanut ei ole lapsen äiti.

7 §

Neuvottelun toimittaminen ja velvollisuus pysyä totuudessa

Neuvottelussa pyritään saamaan ne tiedot, joiden avulla äitiys voidaan selvittää. Neuvottelun aluksi lastenvalvojan tulee selostaa äitiyden selvittämiseen liittyvät toimenpiteet sekä äitiyden vahvistamisen merkitys ja sen oikeusvaikutukset.

Tietoja antaessaan lapsen synnyttäneellä ja sillä, joka saattaa olla lapsen toinen äiti, sekä 6 §:n 1 momentissa tarkoitettulla miehellä on velvollisuus pysyä totuudessa. Sama velvollisuus koskee myös tunnustamislausuman antamista, tunnustamisen hyväksymistä ja tunnustamisen johdosta toimitettua kuulemista.

Valiokunnan mietintö LaVM 1/2018 vp

8 §

Lastenvalvojan oikeus saada tietoja

Lastenvalvojan oikeuteen saada tietoja äitiyden selvittämistä varten sovelletaan, mitä sosiaali-
huollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetussa laissa (812/2000) säädetään.

9 §

Äitiyden selvittämisen keskeyttäminen

Äitiyden selvittäminen on keskeytettävä, jos 15 vuotta täyttänyt lapsi sitä vaatii.

Lastenvalvoja voi päättää, että äitiyden selvittäminen keskeytetään, jos:

- 1) on ilmeistä, ettei äitiyden vahvistamista varten ole saatavissa riittävästi tietoja;
- 2) nainen ei ole tunnustanut lasta ja on erityinen syy olettaa, että äitiyden selvittäminen ei olisi lapsen edun mukaista, eikä 15 vuotta täyttänyt lapsi vaadi äitiyden selvittämistä.

Keskeytetty äitiyden selvittäminen on aloitettava uudestaan:

- 1) lapsen synnyttäneen äidin, 15 vuotta täyttäneen lapsen tai äitinä itseään pitävän pyynnöstä, jos 2 momentin 1 kohdassa tarkoitettu keskeyttämisen edellytys ei enää täyty;
- 2) lapsen synnyttäneen äidin, 15 vuotta täyttäneen lapsen tai äitiyden tunnustaneen pyynnöstä, jos selvittämisen keskeyttäminen on perustunut 2 momentin 2 kohtaan.

10 §

Äitiyden selvittämisestä laadittava pöytäkirja

Lastenvalvojan on laadittava äitiyden selvittämisestä pöytäkirja. Pöytäkirjaan tulee merkitä kaikki ne tiedot, joilla on merkitystä äitiyttä vahvistettaessa.

Jos neuvottelua äitiyden selvittämiseksi ei 6 §:n 2 momentin mukaan ollut toimitettava, äitiyden selvittämisestä laadittava pöytäkirja sisältää ainoastaan:

- 1) tiedon siitä, että kukaan 6 §:n 2 momentissa mainituista henkilöistä ei ole määräajassa ilmoittanut käsitystään siitä, että äitiyden tunnustanut nainen ei ole lapsen äiti;
- 2) lastenvalvojan lausuman siitä, että hänen tiedossaan olevien seikkojen nojalla ei ole aihetta epäillä, että joku muu kuin tunnustaja olisi lapsen toinen vanhempi.

Lapsen synnyttäneellä äidillä, 15 vuotta täyttäneellä lapsella ja sillä, jolla on 25 §:n 2 momentin mukainen kanneoikeus, on pyynnöstä oikeus saada tieto äitiyden selvittämisestä laaditusta pöytäkirjasta kokonaisuudessaan sen estämättä, mitä viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) 11 §:n 2 momentin 1 kohdassa säädetään.

11 §

Tunnustamistilaisuuden varaaminen ja kanteen nostaminen

Lastenvalvojan on varattava naiselle tilaisuus tunnustaa äitiytensä, jos hän katsoo, että saadun selvityksen valossa voidaan pitää todistettuna, että nainen on lapsen äiti.

Valiokunnan mietintö LaVM 1/2018 vp

Jos nainen ei tunnusta äitiyttä eikä lapsi ole täyttänyt 18 vuotta, lastenvalvoja ajaa lapsen puolesta kannetta äitiyden vahvistamiseksi siten kuin 5 luvussa säädetään.

12 §

Muutoksenhaku

Lapsen synnyttänyt äiti, 15 vuotta täyttänyt lapsi ja nainen, joka katsoo olevansa lapsen toinen äiti, saa hakea muutosta äitiyden selvittämisen keskeyttämistä tai sen uudelleen aloittamista koskevaan lastenvalvojan päätökseen valittamalla hallinto-oikeuteen siten kuin hallintolainkäyttölaissa (586/1996) säädetään. Edellä mainitut ja lastenvalvoja saavat hakea muutosta hallinto-oikeuden päätökseen, jos korkein hallinto-oikeus myöntää valitusluvan.

Äitiyden vahvistamista koskevan kanteen nostamisesta säädetään 25 §:ssä. Lastenvalvojan 9 §:n nojalla antamaan päätökseen on liitettävä tieto kanneoikeudesta ja siihen liittyvästä määräajasta.

3 luku

Äitiyden tunnustaminen

13 §

Tunnustamisen edellytykset

Joka katsoo olevansa lapsen äiti 3 §:n 1 momentin nojalla, voi tunnustaa äitiyden siten kuin jäljempänä säädetään.

Jollei 3 momentissa toisin säädetä, äitiyden tunnustaminen ei voi koskea lasta, jolla on jo isä tai 3 §:n 1 momentissa tarkoitettu äiti eikä lasta, jonka osalta isyys voidaan vahvistaa. Tunnustaa ei myöskään voida lasta, joka on adoptoitu.

Tunnustaa voidaan kuitenkin lapsi, jonka osalta isyys on todettu isyyslain 2 §:n nojalla, jos ne, joiden hyväksyminen isyyslain 19 §:n nojalla tarvitaan, hyväksyvät tunnustamisen. Kun tunnustaminen vahvistetaan maistraatissa, isyyslain 2 §:n nojalla todettu isyys kumoutuu.

Mitä isyyslain 15 §:n 3 momentissa säädetään isyyden tunnustamisesta lapsen kuoleman jälkeen, sovelletaan myös äitiyden tunnustamiseen.

14 §

Äitiyden tunnustaminen ennen lapsen syntymää

Nainen voi ennen lapsen syntymää annettavalla ilmoituksella tunnustaa olevansa syntyvän lapsen 3 §:n 1 momentissa tarkoitettu äiti siten kuin jäljempänä säädetään.

Tunnustajan on annettava ilmoitus henkilökohtaisesti ja raskaana olevan läsnä ollessa terveydenhoitajalle tai kättilölle sen kunnan äitiysneuvolassa tai neuvolapalveluita kunnan toimeksiantosta tuottavassa yksityisessä terveydenhuollon toimintayksikössä, jossa perheelle on annettu

Valiokunnan mietintö LaVM 1/2018 vp

raskaudenaikaisia neuvolapalveluita. Ennen tunnustamisen vastaanottamista osapuolille on selvitettävä tunnustamisen merkitys ja oikeusvaikutukset.

Tunnustamislausuma, jota 2 momentissa tarkoitetaan, voidaan antaa myös raskaana olevan kotikunnan lastenvalvojalle hänen esitettyä todistuksen raskaudestaan. Tällöin noudatetaan, mitä 2 momentissa säädetään.

Terveystieteiden, kättilön tai lastenvalvojan, jota 2 ja 3 momentissa tarkoitetaan, on kieltäytyttävä ottamasta vastaan tunnustamista, jos:

- 1) raskaana oleva vastustaa tunnustamista;
- 2) tunnustajan tai raskaana olevan henkilöllisyyttä ei ole luotettavasti selvitetty;
- 3) on syytä epäillä, ettei tunnustajaa voida vahvistaa lapsen äidiksi; tai
- 4) on syytä epäillä, että raskaana oleva tai tunnustaja ei mielentilansa, kielivaikeuksien tai muun syyn vuoksi kykene ymmärtämään tunnustamisen merkitystä.

Tunnustamisesta laadittavasta asiakirjasta säädetään 20 §:ssä. Raskaana olevan hyväksytyä tunnustamisen kirjallisesti asiakirja on viipymättä toimitettava sen kunnan lastenvalvojalle, jolle äitiyden selvittäminen 5 §:n mukaan kuuluu.

Terveystieteiden ja kättilöön sovelletaan rikosoikeudellista virkavastuuta koskevia säännöksiä hänen hoitaessaan 2 momentissa tarkoitettua tehtävää silloinkin, kun hän ei ole palvelussuhteessa kuntaan tai kuntayhtymään. (Uusi 6 mom.)

15 §

Tunnustamisen peruuttaminen, kiistäminen ja vaikutuksettomuus

Joka on 14 §:n nojalla tunnustanut äitiytensä, voi peruuttaa tunnustamisensa ilmoittamalla siitä kirjallisesti äitiyden selvittämisestä huolehtivalle lastenvalvojalle viimeistään 30. päivänä lapsen syntymästä.

Lapsen synnyttänyt äiti tai se henkilö, joka katsoo olevansa tunnustajan sijasta lapsen vanhempi, voi 1 momentissa säädetyin tavoin ilmoittaa käsityksensä siitä, että lapsen tunnustanut ei ole lapsen äiti.

Tunnustaminen, jota 14 §:ssä tarkoitetaan, on vaikutukseton, jos Suomen viranomaisilla ei silloin, kun äitiyden selvittäminen lapsen synnyttyä alkaa, ole 42 §:n perusteella toimivaltaa äitiyttä koskevassa asiassa.

16 §

Äitiyden tunnustaminen lapsen syntymän jälkeen

Nainen voi tunnustaa 3 §:n 1 momentin mukaisen äitiytensä lapsen syntymän jälkeen ilmoittamalla henkilökohtaisesti 2 momentissa tarkoitettulle tunnustamisen vastaanottajalle olevansa lapsen äiti. Vastaanottajan on ennen tunnustamista selvitettävä hänelle tunnustamisen merkitys ja oikeusvaikutukset.

Äitiyden tunnustamisen ottaa vastaan viranomaislainen, joka isyyslain 18 §:n 2 momentin mukaan voi ottaa vastaan isyyden tunnustamisen. Joka avioliittoa solmittaessa haluaa tunnustaa olevansa kihlakumppaninsa lapsen äiti, voi antaa tunnustamislausuman myös vihkipöytä. Äitiyden tunnustamisesta laadittavasta asiakirjasta säädetään tämän lain 20 §:ssä.

Valiokunnan mietintö LaVM 1/2018 vp

Mitä isyyslain 18 §:n 3 momentissa säädetään tunnustamisesta laaditun asiakirjan lähettämisestä ja 4 momentissa tunnustamislausuman antamisesta vieraassa valtiossa, sovelletaan myös äitiyden tunnustamiseen.

17 §

Tunnustamisen hyväksyminen

Mitä isyyslain 19 §:ssä säädetään isyyden tunnustamisen hyväksymisestä, sovelletaan myös äitiyden tunnustamisen hyväksymiseen.

18 §

Kuuleminen

Lastenvalvojan on varattava tilaisuus tulla kuulluksi tunnustamisen johdosta:

- 1) lapsen synnyttäneelle äidille, jollei hän ole 14 §:n tai 17 §:n nojalla sovellettavaksi tulevan isyyslain 19 §:n 1 momentin mukaisesti hyväksynyt tunnustamista;
- 2) lapsen huoltajalle, jos se on hankaluudetta järjestettävissä;
- 3) tunnustajan huoltajalle tai muulle lailliselle edustajalle, jos tunnustaja on alaikäinen.

Lastenvalvoja voi kuulla muitakin kuin 1 momentissa tarkoitettuja henkilöitä, jos se on asian selvittämiseksi tarpeen. Kuulla voidaan suullisesti tai kirjallisesti. Kuulla voi myös se, joka 16 §:n 2 momentin mukaan voi ottaa vastaan tunnustamisen.

19 §

Henkilöllisyyden toteaminen

Edellä 14 tai 16 §:ssä tarkoitetun tunnustamislausuman, 17 §:ssä tarkoitetun hyväksymisen tai 18 §:ssä tarkoitetun suullisen kuulemisen vastaanottajan tulee todeta tunnustamislausuman tai hyväksymisen antajan tai kuultavan henkilöllisyys henkilöllisyystodistuksen perusteella tai muulla tähän verrattavalla, luotettavalla tavalla.

20 §

Tunnustamisesta ja sen hyväksymisestä laadittava asiakirja

Tunnustamisesta ja sen hyväksymisestä on laadittava asiakirja. Asiakirja on päivättävä ja siihen merkitään lapsen, lapsen synnyttäneen äidin ja tunnustajan yksilöintitiedot. Asiakirjan allekirjoittavat äitiytensä tunnustanut ja tunnustamisen vastaanottaja. Jos jonkun tulee hyväksyä tunnustaminen, hyväksyjän ja hyväksymisen vastaanottajan on allekirjoitettava asiakirja.

Jollei lapsi, lapsen synnyttänyt äiti tai aviomies, jonka tulee hyväksyä tunnustaminen, ole todistettavasti saanut tietoa tunnustamislausuman antamisesta ja heidän olinpaikkansa on tunnettu, lastenvalvojan on annettava heille tieto tunnustamisesta postitse saantitodistusta vastaan.

Valiokunnan mietintö LaVM 1/2018 vp

21 §

Asiakirjojen toimittaminen maistraatille

Kun äitiyden selvittäminen on toimitettu ja äitiys on tunnustettu, tulee äitiyden selvittäneen lastenvalvojan toimittaa äitiyden selvittämisestä tehty pöytäkirja ja tunnustamista koskevat asiakirjat 23 §:ssä tarkoitetulle maistraatille.

4 luku

Äitiyden vahvistaminen maistraatissa

22 §

Maistraatin toimivalta

Äitiys, jota 3 §:n 1 momentissa tarkoitetaan, vahvistetaan maistraatissa, jos nainen on tunnustanut äitiytensä 3 luvussa säädetyin tavoin ja hänen äitiyttään voidaan pitää selvitettyinä äitiyden selvittämisestä laaditun pöytäkirjan perusteella.

Jos nainen on 14 §:ssä säädetyin tavoin tunnustanut äitiytensä, äitiys voidaan vahvistaa, vaikka nainen olisi kuollut ennen lapsen syntymää.

23 §

Alueellisesti toimivaltainen maistraatti

Äitiyden vahvistaa se maistraatti, jonka toimialueella lastenvalvoja toimii.

Mitä isyyslain 27 §:n 2 momentissa säädetään maistraattien toimivallasta isyyden vahvistamista koskevissa asioissa, koskee myös äitiyden vahvistamista koskevia asioita.

24 §

Äitiysasian käsittely maistraatissa ja muutoksenhaku

Äitiyden vahvistamista koskevan asian käsittelyyn maistraatissa sovelletaan hallintolakia (434/2003). Jos asiassa ei ole menetelty kuten tämän lain 3 luvussa säädetään, asiakirjat ovat puutteelliset tai äitiyskysymystä ei ole riittävästi selvitetty, maistraatti voi pyytää lastenvalvojaa täydentämään asiakirjoja tai hankkimaan tarpeellista saatavilla olevaa lisäselvitystä.

Maistraatin päätökseen ei saa hakea muutosta. Päätökseen on liitettävä tieto 25 §:ssä tarkoitettua kanneoikeudesta ja 26 §:n 2 momentissa tarkoitettua määräajasta. Sen lisäksi, mitä hallintolain 54 §:ssä säädetään tiedoksiantovelvollisuudesta, maistraatin on annettava päätös tiedoksi lastenvalvojalle.

Valiokunnan mietintö LaVM 1/2018 vp

5 luku

Äitiyden vahvistamista koskeva oikeudenkäynti

25 §

Kanneoikeuden edellytykset ja asianosaiset

Lapsi, jonka osalta isyyttä ei ole lapsen synnyttäneen äidin avioliiton perusteella todettu eikä maistraatin tai tuomioistuimen päätöksellä vahvistettu, voi vaatia 3 §:n 1 momentissa tarkoitettua äitiyden vahvistamista nostamalla kanteen äidiksi otaksumaansa vastaan. Jos se, jota vastaan kanne olisi nostettava, on kuollut, kanne nostetaan hänen oikeudenomistajiaan vastaan.

Sillä, joka katsoo olevansa lapsen äiti 3 §:n 1 momentin nojalla, on oikeus nostaa äitiyden vahvistamista koskeva kanne lasta vastaan, jollei maistraatti ole vahvistanut äitiyttä ja siihen on muu syy kuin se, ettei 17 §:ssä tarkoitettua hyväksymistä ole saatu.

Jos se, jonka äitiydestä on kysymys, kuolee kanteen ollessa vireillä, hänen oikeudenomistajansa tulevat hänen sijaansa.

26 §

Kanneoikeuden rajoitukset

Kannetta äitiyden vahvistamiseksi ei voida ajaa, jos lapsi on täyttänyt 15 vuotta ja vastustaa äitiyden vahvistamista. Kannetta ei voida panna vireille eikä asian käsittelyä jatkaa, jos lapsi on kuollut.

Sen, joka katsoo olevansa lapsen äiti, on pantava kanne vireille vuoden kuluessa siitä päivästä, jona hän sai tiedon 25 §:n 2 momentissa tarkoitettua maistraatin päätöksestä.

27 §

Lapsen puhevallan käyttäminen

Äitiyden vahvistamista koskevassa oikeudenkäynnissä alaikäisen lapsen puhevaltaa käyttää lastenvalvoja, joka on 5 §:n nojalla selvittänyt äitiyden. Lastenvalvojalla ei kuitenkaan ole puhevaltaa, jos Suomen viranomaisten kansainvälinen toimivalta perustuu muuhun kuin 42 §:n 1 momentin 1 tai 2 kohdassa tarkoitettuun seikkaan.

Mitä isyyslain 31 §:n 2—4 momentissa säädetään lapsen puhevallan käyttämisestä, kuulemis-tilaisuuden varaamisesta ja oikeusavusta isyyden vahvistamista koskevassa oikeudenkäynnissä, sovelletaan myös äitiyden vahvistamista koskevassa asiassa.

28 §

Vastaajaksi haastaminen ja haasteen tiedoksianto

Jos lapsi vaatii äitiyden vahvistamista, vastaajaksi tulee haastaa se, jonka voidaan olettaa olevan lapsen 3 §:n 1 momentissa tarkoitettu äiti.

Valiokunnan mietintö LaVM 1/2018 vp

Jos 1 momentissa tarkoitettuja mahdollisia äitejä on useita, heidät tulee haastaa vastaajiksi samaan oikeudenkäyntiin.

Jos kannetta ajetaan 25 §:n 2 momentin nojalla lasta vastaan, vastaajiksi voidaan haastaa myös ne, jotka kantajan ohella voivat tulla kysymykseen lapsen äitinä.

Mitä isyyslain 33 §:ssä säädetään haasteen tiedoksiannosta isyyttä koskevassa asiassa, sovelletaan myös äitiyttä koskevassa asiassa.

29 §

Äitiyden selvittämisestä laaditun pöytäkirjan tiedoksianto

Kantajan tulee liittää äitiyden selvittämisestä laadittu pöytäkirja haastehakemukseen, jos äitiys on lain mukaan pitänyt selvittää. Jos pöytäkirjaa ei ole liitetty haastehakemukseen, tuomioistuimen tulee pyytää pöytäkirja lastenvalvojalta.

30 §

Oikeuspaikka

Toimivaltaisesta tuomioistuimesta äitiyden vahvistamista koskevassa asiassa säädetään oikeudenkäymiskaaren 10 luvussa.

Kun äitiyden vahvistamista koskeva asia on vireillä toimivaltaisessa tuomioistuimessa, ei saman lapsen äitiyskysymystä saa tutkia toisessa tuomioistuimessa. Tuomioistuimen on tällöin siirrettävä asia siihen tuomioistuimeen, jossa asia on jo vireillä.

31 §

Kanteen peruuttaminen

Kun äitiyden vahvistamista koskevaa kannetta ajetaan useampaa kuin yhtä mahdollista äitiä vastaan, kantaja voi peruuttaa kanteen jonkun vastaajan osalta, jos tämä ei vastusta kanteen peruuttamista. Kanne voidaan peruuttaa kuitenkin vain, jos tuomioistuin kuultuaan muita vastaajia tähän suostuu. Tuomioistuimen on tällöin jätettävä asia kyseistä vastaajaa koskevalta osalta silloin.

32 §

Näytön hankkiminen

Tuomioistuimen on omasta aloitteestaan määrättävä hankittavaksi kaikki se selvitys, minkä se katsoo asian ratkaisemisen kannalta tarpeelliseksi. Jos oikeudenkäynnissä esiin tulleiden seikkojen perusteella on aihetta olettaa, että joku, joka ei ole asianosaisena, on lapsen vanhempi, tuomioistuin voi varata hänelle tilaisuuden tulla kuulluksi. Tuomioistuin voi myös kehottaa lastenvalvojaa täydentämään äitiyden selvittämistä.

Valiokunnan mietintö LaVM 1/2018 vp

33 §

Muutoksenhaun käsittely

Jos kantaja tai vastaaja hakee muutosta äitiydestä annettuun tuomioon, muutoksenhakutuomioistuin voi käsitellä asian myös sellaisen asianosaisen osalta, jota muutoksenhaku ei koske.

6 luku

Äitiyden kumoaminen

34 §

Äitiyden kumoamisen perusteet

Äitiys, joka on maistraatin päätöksellä vahvistettu, on tuomioistuimen päätöksellä kumottava, jos on selvitetty, ettei äidiksi vahvistetun ja lapsen välillä ole 3 §:n 1 momentissa tarkoitettua suhdetta.

35 §

Äitiyden kumoamista koskevan asian asianosaiset

Äitiyden kumoamista koskevan kanteen saa nostaa lapsi, lapsen synnyttänyt äiti tai se, jonka äitiys on maistraatin päätöksellä vahvistettu.

Kanne on nostettava niitä 1 momentissa mainittuja henkilöitä vastaan, joilla kantajan ohella on oikeus kanteen nostamiseen.

Jos asianosainen kuolee oikeudenkäynnin kestäessä, hänen oikeudenomistajansa tulevat hänen sijaansa.

36 §

Kanneoikeuden rajoitukset

Mitä isyyslain 42 §:n 1 momentissa säädetään lapsen kanneoikeuden käyttämisestä isyyden kumoamista koskevassa asiassa, sovelletaan myös äitiyden kumoamista koskevassa asiassa.

Äitiytensä tunnustaneella ei ole oikeutta nostaa kannetta, jos hän saatuaan tietää seikoista, joiden perusteella hänellä on ollut aihetta epäillä, että lapsi ei ole saanut alkuaan 3 §:n 1 momentissa tarkoitettulla tavalla ja tarkoitetuissa olosuhteissa, on lapsen syntymän jälkeen kirjallisesti ilmoittanut, että lapsi on hänen. Lapsen synnyttäneellä äidillä ei ole oikeutta nostaa kannetta, jos hän on kirjallisesti hyväksynyt edellä tarkoitetun ilmoituksen.

Valiokunnan mietintö LaVM 1/2018 vp

37 §

Kuoleman vaikutus kanneoikeuteen ja vastaajan puhevallan käyttöön

Kannetta äitiyden kumoamiseksi ei voida panna vireille, jos lapsi on kuollut.

Kannetta äitiyden kumoamiseksi ei voida panna vireille sellaisen 35 §:ssä tarkoitetun asianosaisen puolesta, joka on kuollut. Äidiksi vahvistetun kuoltua hänen puolisonsa ja perillensä voivat kuitenkin panna kanteen vireille siten kuin 38 §:n 3 momentissa säädetään.

Jos se, jonka äitiys on maistraatin päätöksellä vahvistettu, on kuollut, vastaajaksi on haastettava hänen oikeudenomistajansa. Jos lapsen synnyttänyt äiti on kuollut, hänen oikeudenomistajiaan ei haasteta vastaajiksi.

38 §

Määräaika kanteen nostamiselle

Lapsen synnyttäneen äidin ja sen, jonka äitiys on maistraatin päätöksellä vahvistettu, on pantava äitiyden kumoamista koskeva kanne vireille kahden vuoden kuluessa siitä, kun äitiys on vahvistettu.

Kanne voidaan tutkia, vaikka se olisi pantu vireille määräajan päättymisen jälkeen, jos 1 momentissa tarkoitettulla kantajalla on ollut laillinen este tai hän näyttää muun erittäin painavan syyn, jonka vuoksi kannetta ei ole aikaisemmin nostettu. Kanne on kuitenkin jätettävä tutkimatta, jos sitä ei ole nostettu viipymättä sen jälkeen, kun syy kanteen nostamatta jättämiselle oli poistunut.

Jos se, jonka äitiys on maistraatin päätöksellä vahvistettu, on kuollut menettämättä kanneoikeuttaan, on eloon jääneellä puolisoilla sekä jokaisella, joka lapsen ohella tai lapsen jälkeen on vainajan lähin perillinen, oikeus nostaa kanne vuoden kuluessa kuolemasta tai, jos vainajalla vielä olisi ollut käytettävissään pitempi aika kanteen nostamiseen, tuon ajan kuluessa.

39 §

Oikeuspaikka

Toimivaltaisesta tuomioistuimesta äitiyden kumoamista koskevassa asiassa säädetään oikeudenkäymiskaaren 10 luvussa.

40 §

Oikeudenkäyntimenettely

Äitiyden kumoamista koskevaan oikeudenkäyntiin sovelletaan, mitä 28 §:n 4 momentissa ja 32 §:ssä säädetään.

Valiokunnan mietintö LaVM 1/2018 vp

7 luku

Kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluvat säännökset

41 §

Äitiyden määräytyminen välittömästi lain nojalla

Äitiys määräytyy välittömästi lain nojalla Suomen lain mukaan, jos sillä, jonka äitiydestä on kysymys:

1) on lapsen syntymän aikaan tai lapsen syntymää edeltäneen vuoden aikana ollut asuinpaikka Suomessa; tai

2) ei lapsen syntymän aikaan ole asuinpaikkaa missään valtiossa ja hän oleskelee tuolloin Suomessa tai on täällä turvapaikanhakijana.

Muissa kuin 1 momentissa mainituissa tapauksissa äitiys määräytyy välittömästi lain nojalla sen valtion lain mukaan, jota on sovellettava siinä valtiossa, jossa:

1) sillä, jonka äitiydestä on kysymys, on lapsen syntymän aikaan asuinpaikka; tai

2) se, jonka äitiydestä on kysymys, oleskelee tai on turvapaikanhakijana, jos hänellä ei tuolloin ole asuinpaikkaa missään valtiossa.

42 §

Suomen viranomaisten kansainvälinen toimivalta

Suomen viranomaiset ovat toimivaltaisia äitiyttä koskevassa asiassa, jos:

1) lapsella on Suomessa asuinpaikka;

2) lapsella ei ole asuinpaikkaa missään valtiossa, mutta hän oleskelee Suomessa tai on täällä turvapaikanhakijana;

3) vastaajalla tai ainakin yhdellä heistä on tai viimeksi ennen kuolemaansa oli Suomessa asuinpaikka;

4) vastaajalla ei ole asuinpaikkaa missään valtiossa, mutta hän oleskelee tai viimeksi ennen kuolemaansa oleskeli Suomessa tai on täällä turvapaikanhakijana; taikka

5) asiaa ei voida ratkaista siinä vieraassa valtiossa, jossa lapsella tai sillä, jonka äitiydestä on kysymys, on tai viimeksi ennen kuolemaansa oli asuinpaikka ja asian ratkaisemiselle Suomessa on erityinen syy.

Äitiyden selvittämistä ja tunnustamista koskevassa asiassa Suomen viranomaiset ovat sen lisäksi, mitä 1 momentissa säädetään, toimivaltaisia, jos sillä, joka haluaa tunnustaa äitiytensä:

1) on Suomessa asuinpaikka; taikka

2) ei ole asuinpaikkaa missään valtiossa, mutta hän oleskelee Suomessa tai on täällä turvapaikanhakijana.

Äitiyden selvittämistä 2 luvussa säädetyin tavoin ei kuitenkaan toimiteta, jos Suomen viranomaisten toimivalta perustuu ainoastaan 1 momentin 3 tai 4 kohtaan.

Valiokunnan mietintö LaVM 1/2018 vp

43 §

Vieraassa valtiossa vireillä olevan asian vaikutus

Jos vieraan valtion viranomaisessa on vireillä äitiyttä koskeva asia ja on ilmeistä, että asiassa annettava päätös tunnustetaan Suomessa, Suomen viranomaisen on keskeytettävä saman, täällä myöhemmin vireille tulleen asian käsittely, kunnes on selvitetty, tunnustetaanko vieraassa valtiossa annettu päätös täällä.

Suomen viranomainen voi kuitenkin olla keskeyttämättä asian käsittelyä tai jatkaa keskeytetyn asian käsittelyä, jos osoitetaan, että ratkaisun saaminen muutoin kohtuuttomasti viivästyisi.

44 §

Sovellettava laki

Äitiyttä koskevassa asiassa sovelletaan Suomen lakia, jollei 41 §:stä muuta johdu.

45 §

Vieraassa valtiossa annetun päätöksen tunnustaminen

Äitiydestä vieraassa valtiossa annettu päätös, joka on voimassa siinä valtiossa, tunnustetaan Suomessa ilman eri vahvistusta.

Vieraassa valtiossa annettua päätöstä ei kuitenkaan tunnusteta, jos:

1) päätöksen antaneen vieraan valtion viranomaisen toimivalta ei ole perustunut kenenkään osapuolen asuin- tai kotipaikkaan, kansalaisuuteen tai muuhun sellaiseen liittymään, joka huomioon ottaen viranomaisella olisi ollut perusteltu syy ottaa asia käsiteltäväkseen;

2) päätös on annettu pois jäänyttä vastaan eikä haastehakemusta tai vastaavaa asiakirjaa ole annettu tiedoksi pois jääneelle niin hyvissä ajoin ja sillä tavalla, että hän olisi voinut valmistautua vastaamaan asiassa;

3) päätös on ristiriidassa sellaisen Suomessa annetun äitiyttä koskevan päätöksen kanssa, jota koskeva oikeudenkäynti on tullut vireille ennen ulkomailla annettuun päätökseen johtanutta oikeudenkäyntiä;

4) päätös on ristiriidassa sellaisen vieraassa valtiossa aikaisemmin annetun äitiyttä koskevan päätöksen kanssa, joka tunnustetaan Suomessa; taikka

5) päätös on vastoin Suomen oikeusjärjestyksen perusteita.

Päätös, jolla joku on vahvistettu äidiksi lapsen synnyttäneen sijasta, voidaan tunnustaa ainoastaan, jos se:

1) on annettu valtiossa, jossa sillä, joka on vahvistettu äidiksi, on lapsen syntymän aikaan asuinpaikka ja jossa hän on asunut keskeytyksettä vähintään vuoden välittömästi ennen lapsen syntymää; tai

2) tunnustetaan siinä valtiossa, jossa sillä, joka on vahvistettu äidiksi, on lapsen syntymän aikaan asuinpaikka ja jossa hän on asunut keskeytyksettä vähintään vuoden välittömästi ennen lapsen syntymää.

Päätöksenä, jota 1—3 momentissa tarkoitetaan, pidetään tuomioistuimen ja muun viranomaisen päätöstä sekä oikeustoimen vahvistamista tai rekisteröintiä, jos lapsen ja naisen välistä suh-

Valiokunnan mietintö LaVM 1/2018 vp

detta pidetään tällaisen toimenpiteen seurauksena äitiyssuhteena tai äitiyssuhteen katsotaan tällaisen toimenpiteen vuoksi lakanneen siinä valtiossa, jossa rekisteröinti tai muu toimenpide on suoritettu.

46 §

Vieraassa valtiossa annetun päätöksen vahvistaminen

Helsingin **käräjäoikeus** voi hakemuksesta vahvistaa, tunnustetaanko vieraassa valtiossa äitiydestä annettu päätös Suomessa.

Asiaa käsiteltäessä **käräjäoikeuden** on varattava lapselle, isälle, äidille tai jollekulle muulle tilaisuus tulla kuulluksi, jos kuuleminen on tarpeen asian selvittämiseksi ja kuultavan olinpaikka on vaikeuksitta selvitettävissä.

47 §

Suomen oikeusjärjestyksen perusteiden vastaisuus

Vieraan valtion lain säännös on jätettävä huomiotta, jos sen soveltaminen johtaisi Suomen oikeusjärjestyksen perusteiden vastaiseen tulokseen.

8 luku

Erinäiset säännökset

48 §

Lapsen itsemääräämisoikeuden rajoittaminen

Mitä 9 §:ssä ja 26 §:n 1 momentissa sekä 17 §:n nojalla sovellettavaksi tulevassa isyyslain 19 §:n 2 momentissa säädetään 15 vuotta täyttäneen lapsen mielipiteen vaikutuksesta asiaan, ei sovelleta, jos lapsi ei mielenterveyden häiriön, kehitysvammaisuuden tai muun vastaavan syyn vuoksi kykene ymmärtämään asian merkitystä.

49 §

Perättömän lausuman antaminen äitiysasiassa

Joka äitiyden selvittämisen yhteydessä, tunnustaessaan äitiyden, tunnustamisen vuoksi tapahuneessa kuulemisessa tai hyväksyessään tunnustamisen tahallaan antaa viranomaiselle väärän tiedon, joka osaltaan johtaa siihen, että äitiys vahvistetaan virheellisesti, on tuomittava, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta, *perättömän lausuman antamisesta äitiysasiassa* sakkoon.

Valiokunnan mietintö LaVM 1/2018 vp

50 §

Käsittelyn kiireellisyys

Äitiyden selvittämistä, vahvistamista ja kumoamista koskevat asiat on käsiteltävä kiireellisinä.

51 §

Virka-apu

Lastenvalvoja on pyynnöstä velvollinen antamaan virka-apua toisen kunnan lastenvalvojalle äitiyden selvittämisessä ja vahvistamisessa lastenvalvojalle kuuluvissa tehtävissä. Tällöin lastenvalvoja on velvollinen myös edustamaan toista lastenvalvojaa käsiteltäessä tämän toimeen kuuluvaa asiaa toimialueensa tuomioistuimessa tai muun viranomaisen luona.

52 §

Lain soveltaminen eräissä tapauksissa

Jos lapsella tämän lain nojalla on kaksi äitiä,

1) uskonnonvapauslain (453/2003) 3 §:n 2 momenttia sovellettaessa lapsen äitinä pidetään lapsen synnyttäneitä äitiä;

1) sovellettaessa kansalaisuuslain (359/2003) 9, 12, 26, 32 ja 58 §:ää kotikuntalain (201/1994) 2 ja 6 a §:ää sekä nimilain (694/1985) 2 ja 4 §:ää lapsen synnyttäneeseen äitiin sovelletaan, mitä mainituissa pykälissä säädetään äidistä, ja tämän lain 3 §:n 1 momentissa tarkoitettuun äitiin sovelletaan, mitä mainituissa pykälissä säädetään isästä;

2) etu- ja sukunimilain (946/2017) 28 §:n 2 momentin 4 kohtaa sovelletaan myös, jos äitiys kumotaan tämän lain nojalla.

53 §

Tarkemmat säännökset

Valtioneuvoston asetuksella säädetään tarvittaessa tarkemmin:

- 1) maistraatin toimintatavoista, kun äitiys on vahvistettu maistraatin päätöksellä;
- 2) henkilöllisyyden toteamiseksi hyväksyttävistä asiakirjoista.

Oikeusministeriön asetuksella säädetään niistä äitiyden selvittämiseen, tunnustamiseen ja vahvistamiseen liittyvistä asiakirjoista, jotka annetaan asianomaiseen tarkoitukseen vahvistetuilla lomakkeilla. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos vahvistaa käytettävien lomakkeiden kaavat.

54 §

Voimaantulo

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Valiokunnan mietintö LaVM 1/2018 vp

Lain 2 §:ää ja 7 lukua sovelletaan myös silloin, kun lapsi on syntynyt ennen lain voimaantuloa. Lain muita säännöksiä sovelletaan, jos 3 §:n 1 momentissa tarkoitettu suostumus hedelmöityshoitoon on annettu lain voimaantulon jälkeen.

2.

Laki

hedelmöityshoidoista annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan hedelmöityshoidoista annetun lain (1237/2006) 2 §:n 1 ja 2 kohta, 6 §:n 4 momentti, 8 §:n 2 ja 6 kohta, 12 §:n 1 momentti, 22 ja 24 §, 26 §:n 2 momentti, 27 §:n 1 momentti ja 35 §:n 1 momentti, sellaisina kuin niistä ovat 2 §:n 2 kohta laissa 254/2016 ja 35 §:n 1 momentti laissa 376/2009, seuraavasti:

2 §

Määritelmät

Tässä laissa tarkoitetaan:

1) *parilla* naista ja miestä, jotka elävät keskenään avioliitossa tai avioliitonomaisissa olosuhteissa taikka kahta naista, jotka elävät keskenään avioliitossa, rekisteröidyssä parisuhteessa tai avioliitonomaisissa olosuhteissa;

2) *hoitoa saavalla* paria tai sellaista naista, joka ei elä avioliitossa, rekisteröidyssä parisuhteessa tai avioliitonomaisissa olosuhteissa eikä rekisteröidyssä parisuhteessa tai sen omisissa olosuhteissa;

6 §

Sukusolujen ja alkioden hävittäminen

Palvelujen antajan on ilmoitettava Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirastolle, jos sen tiedossa on, että tietyn luovuttajan sukusoluja ei ole käytetty hedelmöityshoitoon ennen niiden hävittämistä.

Valiokunnan mietintö LaVM 1/2018 vp

8 §

Hedelmöityshoidon antamisen esteet

Hedelmöityshoitoa ei saa antaa, jos:

2) hoitoa saavan parin osapuoli on avioliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa muun henkilön kanssa;

6) on syytä olettaa, että lapsi aiotaan antaa adoptiolapseksi.

12 § (Uusi)

Merkinnät ja todistus hedelmöityshoidosta

Hedelmöityshoidossa käytetystä menetelmästä, mahdollisesti asetettujen ehtojen noudattamisesta ja menetelmän käytön ajankohdasta sekä todetusta raskaudesta on tehtävä merkintä hoitosuostumuksen arkistokappaleeseen. Palvelujen antajan on pyynnöstä annettava nämä tiedot hedelmöityshoitoa saaneelle.

22 §

Luovutusrekisteri

Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto pitää rekisteriä hedelmöityshoitoa varten tehdyistä sulusolujen ja alkioiden luovutuksista (*luovutusrekisteri*). Rekisteriin talletetaan palvelujen antajan ilmoituksen perusteella luovuttajan yksilöintitiedot sekä tieto luovuttajan tunnuksesta, mahdollisesta 16 §:n 2 momentissa tarkoitettua isyyden vahvistamista koskevasta suostuksesta ja sen peruutuksesta sekä siitä, onko kyse siittiöiden, munasolujen vai alkioiden luovutuksesta.

24 §

Lupa

Sulusolujen ja alkioiden varastointiin ja hedelmöityshoidon antamiseen on oltava Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontaviraston lupa. Lupa voidaan myöntää sellaiselle terveydenhuollon toimintayksikölle tai erikoislääkärille, jolla on toiminnan edellyttämä erityisasiantuntemus ja henkilökunta sekä asianmukaiset tilat ja laitteet toimintaa varten ja joka esittää selvityksen 9 §:ssä tarkoitettua neuvonnan asianmukaisesta järjestämisestä. Lupa voidaan myöntää myös niin, että se koskee vain tiettyä varastointi- tai hoitomenetelmää.

Valiokunnan mietintö LaVM 1/2018 vp

26 §

Toimintatiedot ja toiminnan tarkastus

Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto voi määrätä toiminnan tarkastettavaksi.

27 §

Luvan peruuttaminen

Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto voi peruuttaa 24 §:ssä tarkoitetun luvan, jos sukusolujen tai alkioiden varastoinnissa taikka hedelmöityshoidossa on olennaisesti rikottu toimintaa koskevia säännöksiä. Jos toiminnassa esiintyy puutteita tai epäkohtia, Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto voi määrätä toiminnan keskeytettäväksi, kunnes puutteet tai epäkohdat on korjattu, taikka peruuttaa luvan, jos puutteita tai epäkohtia ei ole korjattu sen asettamassa kohtuullisessa määräajassa.

35 §

Hedelmöityshoitorikkomus

Joka tahallaan antaa hedelmöityshoitoa, vaikka

- 1) hoitoa saavan parin osapuoli on avioliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa muun henkilön kanssa,
 - 2) on perusteltua syytä olettaa, että raskaus aiheuttaisi naisen iän tai terveydentilan vuoksi huomattavan vaaran naisen tai lapsen terveydelle,
 - 3) on ilmeistä, ettei lapselle voida turvata tasapainoista kehitystä taikka
 - 4) on perusteltua syytä olettaa, että lapsi aiotaan antaa adoptiolapseksi, on tuomittava hedelmöityshoitorikkomuksesta sakkoon.
-

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Ennen tämän lain voimaantuloa luovutettuja sukusoluja saadaan käyttää kahden naisen muodostamalle parille annettavaan hedelmöityshoitoon vain, jos luovuttaja suostuu tähän tai on antanut 16 §:n 2 momentin ensimmäisessä virkkeessä tarkoitetun suostumuksen.

3.

Laki

oikeudenkäymiskaaren 10 luvun 12 ja 18 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan oikeudenkäymiskaaren 10 luvun 12 §, sellaisena kuin se on laissa 135/2009, sekä
lisätään 10 luvun 18 §:n 1 momenttiin, sellaisena kuin se on laissa 135/2009, uusi 5 a kohta seuraavasti:

10 luku

Oikeuspaikoista riita-asioissa

12 §

Isyyden tai äitiyden vahvistamista koskeva asia tutkitaan käräjäoikeudessa, jonka tuomiopiirissä lapsen synnyttäneellä äidillä tai lapsella on kotipaikka tai vakituinen asuinpaikka.

Isyyden tai äitiyden kumoamista koskeva asia tutkitaan käräjäoikeudessa, jonka tuomiopiirissä lapsella on kotipaikka tai vakituinen asuinpaikka.

18 §

Jos ei muutoin ole tuomioistuinta, jossa asia voitaisiin tutkia:

5 a) asia, joka koskee äitiyden vahvistamista tai kumoamista, tutkitaan käräjäoikeudessa, jonka tuomiopiirissä vastaajana olevalla naisella on kotipaikka tai vakituinen asuinpaikka taikka hänellä on viimeksi ollut kotipaikka tai vakituinen asuinpaikka; äitiyden kumoamista koskeva asia voidaan tutkia lisäksi käräjäoikeudessa, jonka tuomiopiirissä lapsen synnyttäneellä äidillä on kotipaikka tai vakituinen asuinpaikka;

Tämä laki tulee voimaan päivänä _____ kuuta 20 _____.

4.

Laki

lapsen elatuksesta annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan lapsen elatuksesta annetun lain (704/1975) 10 §:n 3 momentti, 12 §:n 2 momentti, 13 §:n 2 momentti, 14 §:n 2 momentti, 15 § ja 16 §:n 2 momentti, sellaisena kuin niistä on 13 §:n 2 momentti laissa (15/2015), seuraavasti:

10 §

Jos elatusapua koskeva kanne on pantu vireille vuoden kuluessa siitä, kun vanhemmuus on vahvistettu tunnustamisella tai lainvoimaisella tuomiolla, voidaan tämä vanhempi velvoittaa suorittamaan elatusapua lapsen syntymästä lukien, mikäli se 1—3 §:ssä säädettyjen perusteiden mukaan harkitaan kohtuulliseksi. Elatusapua ei kuitenkaan voida määrätä suoritettavaksi pitemmältä ajalta kuin viideltä kanteen vireille panoa edeltäneeltä vuodelta.

12 §

Kun vanhemmuuden kumoamista koskeva kanne on lainvoimaisella tuomiolla hyväksytty, vanhemmuuden tunnustaminen todettu mitättömäksi tai vanhemmuuden vahvistamista koskeva lainvoimainen tuomio purettu, voi tuomioistuimien velvoittaa lapsen 5 §:n 1 momentissa tarkoitetun edustajan palauttamaan suoritettavat elatusavut tai osan niistä, jos lapsen edustaja elatusapua vahvistettaessa tai elatusapuja vastaanottaessaan on tiennyt, että elatusapua suorittanut ei ole lapsen vanhempi, ja palauttamista on lapsen, lapsen edustajan sekä elatusapua suorittaneen olosuhteet huomioon ottaen pidettävä kohtuullisena.

13 §

Vanhemmuuden vahvistamista koskevan kanteen yhteydessä on isyyslain (11/2015) 31 §:n 1 ja 2 momentissa tai äitiyslain (/20) 27 §:n 1 ja 2 momentissa tarkoitetulla lapsen edustajalla oikeus vaatia myös lapselle tulevan elatusavun vahvistamista.

14 §

Jos elatusapua koskeva vaatimus esitetään lapsen huoltoa tai vanhemmuuden vahvistamista koskevan kanteen yhteydessä, voidaan elatusapua koskeva kanne käsitellä myös siinä tuomioistuimissa, missä ensiksi mainittua asiaa koskeva kanne on pantava vireille.

Valiokunnan mietintö LaVM 1/2018 vp

15 §

Vanhemmuuden vahvistamista koskevan kanteen yhteydessä ei lapsen elatusapua koskevaa kysymystä voida ratkaista ennen kuin vanhemmuus on lainvoimaisella tuomiolla vahvistettu, jos kannetta ajetaan useampaa kuin yhtä henkilöä vastaan.

16 §

Jos elatusavun vahvistamista koskeva tuomio on annettu vanhemmuuden vahvistamista koskevassa oikeudenkäynnissä, ei tuomiota voida panna täytäntöön ennen kuin vanhemmuus on lainvoimaisella tuomiolla vahvistettu.

Tämä laki tulee voimaan päivänä _____ kuuta 20 ____ .

5 .

Laki

lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 6 ja 8 a §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) 6 §:n 1 momentti ja 8 a §, *sellaisena* kuin *niistä* on 8 a § laissa (14/2015), seuraavasti:

6 § (Uusi)

Huoltajat lapsen syntymän perusteella

Lapsen vanhemmat, jotka lapsen syntyessä ovat avioliitossa keskenään, ovat kumpikin lapsensa huoltajia. Jos vanhemmat eivät lapsen syntyessä ole avioliitossa keskenään, on *huoltaja tällöin äiti, joka on synnyttänyt lapsen.*

Valiokunnan mietintö LaVM 1/2018 vp

8 a §

Sopimus lapsen huollosta ennen lapsen syntymää

Jos vanhemmuus tunnustetaan ennen lapsen syntymää isyyslain (11/2015) 16 §:ssä tai äitiyslain (/20) 14 §:ssä säädetyllä tavalla, tunnustaja ja lapsen synnyttävä äiti voivat samassa yhteydessä tehdä sopimuksen siitä, että lapsen huolto uskotaan molemmille vanhemmille yhteisesti.

Tunnustamisen vastaanottaneen terveydenhoitajan tai kättilön on todistettava omalla allekirjoituksellaan vanhempien allekirjoitukset ja sen jälkeen toimitettava asiakirja isyyslain 16 §:n 5 momentissa tai äitiyslain 14 §:n 5 momentissa tarkoitetulle lastenvalvojalle sopimuksen vahvistamista varten. Sosiaalilautakunta ei voi vahvistaa sopimusta ennen kuin vanhemmuus on vahvistettu.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 ____ .

6.

Laki

perintökaaren 2 luvun 2 ja 3 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan perintökaaren (40/1965) 2 luvun 2 § ja 3 §:n 1 ja 2 momentti seuraavasti:

2 luku

Sukulaisten perintöoikeudesta

2 §

Jollei perittävältä ole jäänyt rintaperillistä, saavat hänen vanhempansa kumpikin puolet perinnöstä.

Jos jompikumpi vanhemmista on kuollut, jakavat perittävän veljet ja sisaret hänen osansa. Kuolleen veljen tai sisaren sijaan tulevat hänen jälkeläisensä, ja joka haara saa yhtä suuren osan. Jollei veljiä tai sisaria taikka heidän jälkeläisiään ole, mutta jompikumpi perittävän vanhemmista elää, saa tämä koko perinnön.

Jos perittävältä on jäänyt veli- tai sisarpuolia, saavat he yhdessä täysiveljien ja -sisarien kanssa osansa siitä, mikä olisi tullut heidän vanhemmalleen. Jollei täysiveljiä tai -sisaria tahi heidän jäl-

Valiokunnan mietintö LaVM 1/2018 vp

keläisiään ole ja molemmat vanhemmat ovat kuolleet, saavat veli- ja sisarpuolet koko perinnön. Kuolleen veli- tai sisarpuolen sijaan tulevat hänen jälkeläisensä.

3 §

Jollei 1 ja 2 §:ssä mainittuja perillisiä ole, saavat perittävän isovanhemmat koko perinnön.

Jos joku isovanhemmista on kuollut, saavat hänen lapsensa sen osan perinnöstä, mikä hänelle olisi tullut.

Tämä laki tulee voimaan päivänä _____ kuuta 20 _____.

7.

Laki

elätustukilain 6 ja 7 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan elätustukilain (580/2008) 6 §:n 5 ja 6 kohta ja 7 §:n 3 momentti, ~~sekä
lisätään 6 §:ään uusi 2 momentti,~~ seuraavasti:

6 §

Elatustuen saamisen edellytykset

Lapsella on oikeus elatustukeen, kun:

5) elatusapua ei ole voitu vahvistaa samanaikaisesti isyyden tai äitiyden vahvistamisen kanssa; tai

6) adoptiovanhempi on yksin adoptoinut lapsen, eikä lapsi ole adoptiovanhemman puolison lapsi tai adoptiolapsi taikka sellaisen henkilön lapsi, jonka kanssa adoptiovanhempi elää avioliitonomaisissa olosuhteissa.

Oikeutta elatustukeen ei kuitenkaan ole 1 momentin 4 kohdan perusteella, jos äitiys lapsen nähden on lainvoimaisesti vahvistettu äitiyslain (/20-) 3 §:n 1 momentin nojalla taikka lapsi on lainvoimaisella päätöksellä adoptoitu.

Valiokunnan mietintö LaVM 1/2018 vp

7 §

Elatustukioikeuden alkaminen ja päätyminen

Kun elatustuki myönnetään 6 §:n 5 kohdan perusteella, elatustukeen on oikeus enintään **isy-**
den tai äitiyden lainvoimaista vahvistamista seuraavien kuuden kalenterikuukauden ajan, jollei
kannetta elatusavun vahvistamiseksi ole pantu vireille mainitun ajan kuluessa.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

~~Lain 6 §:n 2 momenttia ei sovelleta, jos vanhemmuus on vahvistettu ennen tämän lain voi-~~
~~maantuloa.~~

Valiokunnan uusi lakiehdotus

8.

Laki

kansalaisuuslain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan kansalaisuuslain (359/2003) 9, 12, 26 ja 32 §, seuraavasti:

9 §

Lapsi

Lapsi saa syntyessään Suomen kansalaisuuden, jos:

- 1) äiti on Suomen kansalainen;
- 2) isä on Suomen kansalainen; ja
 - a) avioliitossa lapsen äidin kanssa; tai
 - b) lapsi syntyy Suomessa ja miehen isyys lapseen vahvistetaan;
- 3) isä on kuollut, mutta oli kuollessaan Suomen kansalainen; ja
 - a) avioliitossa lapsen äidin kanssa; tai
 - b) lapsi syntyy Suomessa ja miehen isyys lapseen vahvistetaan; tai

Valiokunnan mietintö LaVM 1/2018 vp

4) lapsi syntyy Suomessa eikä saa syntyessään minkään vieraan valtion kansalaisuutta, eikä hänellä syntymänsä perusteella ole edes toissijaisesti oikeutta saada minkään vieraan valtion kansalaisuutta.

Suomessa syntyvä lapsi saa syntymäpaikan perusteella Suomen kansalaisuuden, jos lapsen vanhemmilla on Suomessa pakolaisen asema tai jos heille muutoin on annettu suojelua kansalaisuusvaltionsa viranomaisia vastaan. Lisäksi edellytetään, että lapsi ei saa kummankaan vanhemmansa kansalaisuutta muutoin kuin rekisteröimällä lapsen syntymä vanhemman kansalaisuusvaltion viranomaisessa tai muulla tämän valtion viranomaisen myötävaikutusta edellyttävällä tavalla. Jos edellä tarkoitettua suojelua on annettu vain toiselle vanhemmista, edellytetään myös, että lapsi ei saa syntyessään eikä hänellä syntymänsä perusteella ole edes toissijaisesti oikeutta saada toisen vanhemmansa kansalaisuutta.

Jos lapsella on äitiyslain (/2018) nojalla kaksi äitiä,
1) lapsen synnyttäneeseen äitiin sovelletaan, mitä 1 momentin 1 kohdassa säädetään äidistä; ja
2) äitiyslain 3 §:n 1 momentissa tarkoitettuun äitiin sovelletaan, mitä 1 momentin 2 b kohdassa ja 3 b kohdassa säädetään isästä. (Uusi 3 mom.)

12 §

Löytölapsi ja kansalaisuudeltaan tuntemattomien vanhempien lapsi

Suomessa tavattavaa löytölasta pidetään Suomen kansalaisena niin kauan kuin hänen ei ole todettu olevan vieraan valtion kansalainen. Jos lapsi on todettu vieraan valtion kansalaiseksi vasta sen jälkeen, kun hän on täyttänyt viisi vuotta, lapsen Suomen kansalaisuus kuitenkin säilyy.

Suomessa syntynyttä lasta, jonka vanhempien kansalaisuus on tuntematon, pidetään Suomen kansalaisena niin kauan kuin hänen ei ole todettu olevan vieraan valtion kansalainen. Sama koskee Suomessa avioliiton ulkopuolella syntynyttä lasta, jonka synnyttäneen äidin kansalaisuus on tuntematon. Jos lapsi on todettu vieraan valtion kansalaiseksi vasta sen jälkeen, kun hän on täyttänyt viisi vuotta, lapsen Suomen kansalaisuus kuitenkin säilyy.

26 §

Ulkomaalainen, jonka isä tai äiti on Suomen kansalainen

Ulkomaalainen, joka ei saa 9 §:n nojalla Suomen kansalaisuutta, saa ilmoituksesta Suomen kansalaisuuden, jos hänen syntyessään isä tai äitiyslain 3 §:n 1 momentissa tarkoitettu äiti oli Suomen kansalainen ja hän syntyi:

- 1) Suomessa ja isyys tai äitiys vahvistettiin vasta hänen täytettyään 18 vuotta tai avioiduttuaan tätä nuorempana; tai
- 2) Suomen ulkopuolella ja isyys tai äitiys on vahvistettu.

32 §

Isyyden tai äitiyden kumoamisen vaikutus

Jos aviomiehen isyys on kumottu tai isyyden kumoamiseen johtanut kanne on nostettu ennen kuin lapsi on täyttänyt viisi vuotta, taikka jos vahvistettu isyys tai äitiyslain 3 §:n 1 momentin no-

Valiokunnan mietintö LaVM 1/2018 vp

jalla vahvistettu äitiys on kumottu tai isyyden tai äitiyden kumoamiseen johtanut kanne on nostettu viiden vuoden kuluessa isyyden tai äitiyden vahvistamisesta, voidaan päättää, että lapsi menettää isän tai äidin kansalaisuuden perusteella saadun Suomen kansalaisuuden. Päätös tästä tehdään lapsen tilanteen kokonaisvaltaisen tarkastelun perusteella. Arvioinnissa on otettava huomioon etenkin lapsen ikä ja siteet Suomeen.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Helsingissä 16.2.2018

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Kari Tolvanen kok
varapuheenjohtaja Eva Biaudet r
jäsen Eeva-Johanna Eloranta sd
jäsen Tiina Elovaara sin
jäsen Katja Hänninen vas
jäsen Ari Jalonen sin
jäsen Johanna Karimäki vihr
jäsen Pia Kauma kok
jäsen Niilo Keränen kesk
jäsen Suna Kymäläinen sd
jäsen Mikko Kärnä kesk
jäsen Antero Laukkanen kd
jäsen Ilmari Nurminen sd
jäsen Juha Pylväs kesk
jäsen Antti Rantakangas kesk
jäsen Mari-Leena Talvitie kok (osittain)
jäsen Ville Tavio ps

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Marja Tuokila

Valiokunnan mietintö LaVM 1/2018 vp
Vastalause

VASTALAUSE

Perustelut

Äitiyden määräytymisestä ei ole säädetty laissa. Tästä huolimatta on vallinnut selkeästi ymmärrettävissä oleva käsitys, jossa äitiys on perustunut synnyttämiseen. Vaikka useissa laeissa viitataan sanaan äiti, ei ole ollut epäselvyyttä siitä, kehen laissa viitataan. Tätä käsitystä ollaan nyt murentamassa.

Kansalaisaloitteessa äitiyslaiksi tuotaisiin lainsäädäntöön uudet säännökset äitiyden määräytymisestä. Esityksen keskeisenä tavoitteena on vahvistaa naisparille yhdessä annetun hedelmöityshoidon seurauksena syntyvälle lapselle kaksi äitiä, eikä lapselle voida tällöin enää vahvistaa isää. Kansalaisaloitteessa äitiyslain lähtökohdaksi on määritelty lapsen etu. Kuitenkin aloite toteutessaan mitä suurimmassa määrin loukkaa juuri lapsen etua poistamalla lopullisesti mahdollisuuden isyyden vahvistamiseen.

Vastalauseessa esitän lakiehdotusten hylkäämistä. Keskeisin peruste hylkäämiselle on, että lakiehdotuksen hyväksymisen myötä syntyy lisää lapsia, joiden kohdalla oikeus isyyden vahvistamiseen on poistettu lain tasoisesti lopullisesti. Lainsäätäjän ei tule säätää sellaisia lakeja, jotka lisäävät isättömyyttä. Tämän ohella katson, että aloitteessa huomioidaan puutteellisesti lapsen etu sekä murennetaan vakiintunut äitiyskäsitys. Lisäksi asian yhteiskunnallinen painavuus ja laajuus huomioiden katson, ettei asian valmistelu ole ollut riittävän perusteellista kattavan käsittelyn varmistamiseksi muun muassa erilaisten sääntelyratkaisujen vertailun ja lapsivaikutusarvioimisen osalta ja että valiokunnan olisi tullut pyytää asiasta myös perustuslakivaliokunnan lausunto.

Äitiyden määritelmän murentaminen

Vaikka äitiydestä ei ole säädetty laissa, sen määräytymisestä ei ole ollut epäselvyyksiä, voidaan puhua universaalisesti ymmärrettävästä käsitteestä. Kansalaisaloitteen myötä äitiydestä ja äidistä muotoutuisi laissa säädetyin perustein täyttyvä juridinen määritelmä. Aloitteessa ehdotetaan, että synnyttävän naisen lisäksi nainen, joka yhteisymmärryksessä lapsen synnyttäneen kanssa on antanut suostumuksensa hedelmöityshoitoon, voidaan vahvistaa lapsen synnyttäneen äidin ohella lapsen äidiksi, minkä seurauksena lapselle ei voida vahvistaa isää. Ehdotettu äitiyslaki toisi valitsevaan äitiyskäsitykseen ilmoitusluonteisen menettelyn kautta muodostuvan äitiyden.

Koska käsitys äidistä ja äitiydestä on tällä hetkellä selkeästi ymmärrettävissä, ei kansalaisaloitteen esittämällä tavalla tule murentaa nykyistä tilaa. Laissa tulee edelleen säilyttää äiti-sanan käyttö lapsen synnyttäneelle naiselle. Sillä, että lainsäädännössä adoptioäiti rinnastetaan äitiin, ei ole muutettu äitiyden käsitettä, mitä nyt ollaan tekemässä. Tämä on lapsen edun mukaista sekä lain selkeyden ja ymmärrettävyyden kannalta merkityksellistä. Lain tasolla tulisi jatkossakin olla käsitys yhdestä äidistä ja yhdestä isästä. Vaikka äitiydessä on kyse myös muista siteistä, kuten psykologisista ja sosiaalisista, ei biologisen siteen merkitystä osana äitiyttä tule lainsäädännöllisesti heikentää.

Valiokunnan mietintö LaVM 1/2018 vp
Vastalause

Vaikka aloitteen tarkoituksena on säännellä äitiyden muodostumista, vaikuttaa laki käytännössä myös käsitykseen isyydestä. Laki mahdollistaa tietyissä tilanteissa isyyslain mukaisesti vahvistetun isyyden kumoamisen ja toisen äidin vahvistamisen. Isyys ei ole korvattavissa toisella äidillä.

Isyyden vahvistamismahdollisuuden poistaminen

Aloitteen hyväksymisestä seuraa, että naisparille annettavan hedelmöityshoidon myötä syntyväle lapselle ei ole mahdollista vahvistaa isää. Tällaista ratkaisua ei voi pitää lapsen edun mukaisena. Ehdotettu sääntely ei ole myöskään yksiselitteinen, kun tarkastellaan Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tulkintaa, jossa on katsottu muun muassa ihmisoikeussopimuksen 8 artiklassa tarkoitettua yksityiselämän suojan edellyttävän, että ihmisellä on oikeus tuntea biologinen syntyperänsä. Mietinnössä aloitteen suhdetta perus- ja ihmisoikeuksiin on arvioitu varsin suppeasti, eikä isyyden vahvistamismahdollisuuden poistamista ole riittävästi arvioitu tästä näkökulmasta.

Voimassa olevan isyyslain 3 §:n 3 momentin mukaan, jos lapsen äidille on annettu hedelmöityshoidoista annetun lain (1237/2006) 1 §:ssä tarkoitettua hedelmöityshoitoa ja lapsi on syntynyt annetun hoidon tuloksena, lapsen isä on mies, joka yhteisymmärryksessä äidin kanssa antoi suostumuksensa hoitoon. Jos hoitoa on annettu naiselle yksin, lapsen isä on mies, jonka siittiöitä on käytetty hoidossa, jos mies on ennen hoidon antamista tai yhteisymmärryksessä äidin kanssa hoidon antamisen jälkeen suostunut isyyden vahvistamiseen mainitun lain 16 §:n 2 momentin mukaisesti. Kansalaisaloitteen hyväksymisen myötä hedelmöityshoitoja saavasta naisparista tulisi lapsen kaksi oikeudellista vanhempaa, kaksi äitiä, eikä hoidon tuloksena syntyvän lapsen isäksi voitaisi vahvistaa sukusolujen luovuttajaa.

Vaikka valiokunnan mietinnössä todetaan, että naisparille voidaan antaa hedelmöityshoitoa vain sellaisilla sukusoluilla, joiden luovuttaja ei ole antanut suostumustaan isyyden vahvistamiseen, niin toisen äidin vahvistaminen tarkoittaa voimassa olevaan isyyslakiin nähden isyyden vahvistamisen poissulkemista niissä tapauksissa, joissa siittiöiden luovuttaja hoidon antamisen jälkeen antaisi, yhteisymmärryksessä lapsen synnyttäneen äidin kanssa, suostumuksensa isyyden vahvistamiseen. Tämä vallitseva nykyinen oikeustila on seurausta siitä, että vaikka voimassa olevassa hedelmöityshoitolaissa ei tunneta naispareille annettavia hedelmöityshoitoja, niin niitä kuitenkin on tehty ja tehdään koko ajan sosiaali- ja terveysministeriön (STM/1511/2015) ja Valviran (9456/05.00.03/2011) estämättä.

Huomioitavaa on, ettei esimerkiksi kanneoikeuden rajoituksista johtuen äitiytensä tunnustaneella ole äitiyslakialoitteen 36 §:n 2 momentin nojalla oikeutta nostaa kannetta silloin, jos hän saattaa tietää seikoista, joiden perusteella hänellä on ollut aihetta epäillä, että lapsi ei ole saanut alkuaan äitiyslain 3 §:n 1 momentissa tarkoitettulla hedelmöityshoidolla ja tarkoitetuissa olosuhteissa, on hän lapsen syntymän jälkeen kirjallisesti ilmoittanut, että lapsi on hänen. Lapsen synnyttäneellä äidillä ei myöskään ole tällöin oikeutta nostaa kannetta, jos hän on kirjallisesti hyväksynyt edellä tarkoitettun ilmoituksen.

Isyyden vahvistamismahdollisuuksien heikentäminen ei ole yksiselitteinen lainsäädäntökehityksen valossa. Viime aikoina on esimerkiksi tehty muutoksia isyyskanteiden aikarajojen pidentämiseksi ja velvoitettu isyystutkimuksiin tuomioistuimen päätöksellä. On katsottu, että lainsäädännössä heikoimmassa asemassa olevalla, eli lapsella, on pääsääntöisesti oikeus tuntea vanhempan-

Valiokunnan mietintö LaVM 1/2018 vp
Vastalause

sa. Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen 7 artiklan mukaan lapsella on pääsääntöisesti oikeus tuntea vanhempansa. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) tapauskäytäntö turvaa, kuten myös kansallisten tuomioistuinten ratkaisuksista ja eduskunnan perustuslakivaliokunnan tulkinnasta ilmenee, biologisen syntyperän tuntemisen merkityksen ja sen perus- ja ihmisoikeuksia koskevan luonteen:

Perustuslakivaliokunta on katsonut lausunnossaan PeVL 46/2014 vp (s. 7) koskien hallituksen esitystä isyyslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi, että avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen oikeutta saada alkuperänsä ja oikeudellinen suhde isäänsä vahvistetuksi on nykyisin pidettävä perustuslain 10 §:ssä ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklassa turvatun yksityiselämän suojan olennaisena henkilön identiteettiin liittyvänä osana.

Korkeimman oikeuden ratkaisussa (KKO 2012:11) on perusteluissa käsitelty oikeutta biologisen syntyperän selvittämiseen, osana yksityiselämän suojaa (III a). Ratkaisussa todetaan, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT) on viime vuosina antanut useita ratkaisuja, joissa on katsottu ihmisoikeussopimuksen 8 artiklassa tarkoitetun yksityiselämän suojan edellyttävän, että ihmisellä on oikeus tuntea biologinen syntyperänsä ja saada selvitettyksi, kuka hänen biologinen isänsä on. Yksityiselämän suojaan kuuluu, että jokaisen tulee voida selvittää seikat, jotka koskevat hänen identiteettiään ihmisenä, sillä tätä koskevilla tiedoilla on merkitystä ihmisen persoonallisuuden muotoutumisessa (Mikulic v. Kroatia, tuomio 7.2.2002, kohta 54). Oikeus identiteettiin, mikä sisältää oikeuden tuntea syntyperänsä, on olennainen osa yksityiselämän käsitettä (Jäggi v. Sveitsi, tuomio 13.7.2006, kohta 37, Pascaud v. Ranska, tuomio 16.6.2011, kohta 59). Myös lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen (1129/91, SopS 60/1991) mukaan lapsella on, mikäli mahdollista, oikeus tuntea vanhempansa (7 artikla). Sopimusvaltiolla on positiivinen velvollisuus turvata oikeus biologisen syntyperän selvittämiseen yksityiselämän suojan edellyttämällä tavalla (mm. Mikulic, kohta 57). KKO:n ratkaisussa todetaan myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännön osalta, että oikeus biologisen syntyperänsä selvittämiseen on joka tapauksessa henkilöllisen ulottuvuuden kannalta laaja sekä subjektin että objektin suhteen. Oikeus on lähtökohtaisesti jokaisella riippumatta siitä, missä ikä- tai elämänvaiheessa ihminen on, tai mikä hänen olemassa oleva perheoikeudellinen statusensa on, eli onko hän syntynyt avioliitossa vai avioliiton ulkopuolella vai onko hän adoptiolapsi.

Edellä kuvatun mukaan lapsen identiteetin kehityksen kannalta on hyvin merkityksellistä, että hän voi tuntea biologiset juurensa ja voi muodostaa suhteen biologiseen isäänsä. Oikeus saada aikaiseksi tultuaan tieto sukusolujen luovuttajan henkilöllisyydestä ei tätä tarvetta korvaa.

Mietinnössä todetaan, että lakivaliokunta on kuullut aloitteen perustuslainmukaisuudesta ja suhteesta ihmisoikeussopimukseen valtiosääntöoikeuden asiantuntijaa sen selvittämiseksi, onko aloitteesta tarpeen pyytää perustuslakivaliokunnan lausuntoa. Lausuntoa ei ole päätetty pyytää. Katson, että mietinnössä olisi tullut arvioida laajemmin sitä, miten isyyden vahvistamismahdollisuuden poistamista aloitetta koskevista tilanteista arvioidaan perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta, ja että tätä varten olisi ollut syytä pyytää perustuslakivaliokunnan lausunto. Asian perusteellisen käsittelyn toteutumiseksi olisi tullut laajemmin arvioida, riittääkö tieto luovuttajasta täyttämään asiaa koskevien perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen.

Valiokunnan mietintö LaVM 1/2018 vp Vastalause

Perustuslakivaliokunnan lausunnossa (PeVL 16/2006 vp, s. 3) koskien hallituksen esitystä laeiksi hedelmöityshoidoista ja isyyslain muuttamisesta todettiin isyyden osalta, että valiokunnan aiemman kannan mukaan yhteiskunnassa vallitsevien arvojen valossa on ongelmallista, että tietty osa lapsista lähtökohtaisesti lainsäädännön seurauksena syntyy isättömiksi (PeVL 59/2002 vp, s. 4/I).

Koska nyt ehdotetulla äitiyslaillla laajennettaisiin edellä mainittua tilannetta, olisi asiaa tullut arvioida uudestaan. Jyrki Anttisen asiantuntijalausunnossa todetaan: "Lakiehdotuksessa yhdenvertaisuuden tarkastelu koskee naisparien yhdenvertaisuutta suhteessa eri sukupuolta oleviin pariin. Ehdotettu sääntely johtaa lapsen isyyden vahvistamisen kaventamiseen. Heidän haavoittuvan asemansa ja myöhempien oikeutettujen intressiensä vuoksi asia tulisi saattaa perustuslakivaliokunnan arvioitavaksi nykyisen perusoikeustulkinnan valossa. Lakiehdotus sisältää myös äitiyden käsitteen muuttamisen, jolla saattaa olla merkitystä lapsen perusoikeuksien kannalta." Tämänkin mukaan lakiehdotuksesta olisi tullut hankkia perustuslakivaliokunnan lausunto.

Myös valiokunnan kuultavana ollut yksityisoikeuden professori Ahti Saarenpää (emeritus) on katsonut asiantuntijalausunnossaan, että lapsen identiteetin näkökulmasta ehdotettua sääntelyä ei olisi tullut käsitellä ilman perustuslakivaliokunnan lausuntoa, koska kyse on ollut siinä määrin perustavaa laatua olevasta yksilön identiteettiin liittyvästä asiasta.

Aloitteen myötä juridisesti mieskin voi olla äiti

Äitiyslakialoitteen 2 §:n perusteluissa todetaan: "Äitiyden toteaminen ei edellyttäisi sitä, että lapsen synnyttänyt henkilö on sukupuoleltaan nainen. Tilanteissa, joissa henkilön oikeudellinen sukupuoli on vahvistettu mieheksi, mutta hän on säilyttänyt anatomisen sukupuolensa mukaisen suvunjakamiskyvyn naisena, on mahdollista, että lapsen synnyttänyt henkilö on oikeudelliselta sukupuoleltaan mies. Säännös mahdollistaa äitiyden toteamisen näissäkkin tilanteissa."

Voimassa olevan lain transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta 1 §:n 1 kohdan mukaan henkilö vahvistetaan kuuluvaksi vastakkaiseen sukupuoleen kuin mihin hänet on väestötietolaissa (507/1993) tarkoitettuun väestötietojärjestelmään merkitty, jos hän: 1) esittää lääketieteellisen selvityksen siitä, että hän pysyvästi kokee kuuluvansa vastakkaiseen sukupuoleen ja että hän elää tämän mukaisessa sukupuoliroolissa sekä siitä, että hänet on steriloitu tai että hän muusta syystä on lisääntymiskyvytön. Äitiyslain perustelut ovat näin ollen ristiriidassa voimassa olevan lainsäädännön kanssa. Valiokunnan mietintöön on tietyiltä osin tehty muutoksia alkuperäiseen aloitteeseen, mutta tämän asian osalta mietinnössä ei tehdä korjausta. Valiokunnan olisi mielestäni pitänyt tähän asiaan puuttua. Jo pelkästään vallan kolmijako-opin mukaisesti lainsäätäjän velvollisuus on varmistaa, että lainsäädäntö on riittävän täsmällistä, eikä jättää tietoisesti epäselviä lain soveltamistilanteita. Asia olisi vaatinut myös erillisen vaikutusarvioinnin.

Eri sääntelyratkaisujen punninnan puutteellisuus

Vaikka asian käsittelyssä on hyväksytty noudatettavan lapsen etu -periaatetta, periaatteelle ei ole kuitenkaan käytännössä annettu riittävää painoarvoa. Aloitteen aiheen painavuus ja yhteiskunnallinen merkitys huomioiden asiassa olisi tullut tehdä laajempi vaikutusarviointi ja punnita eri sääntelyratkaisuvaihtoehtoja. Lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen 3 artiklan mukaan kaikis-

Valiokunnan mietintö LaVM 1/2018 vp Vastalause

sa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Se, että lapselta viedään ilman hänen mahdollisuuttaan vaikuttaa asiaan, oikeus vahvistettuun isään, on hänen itsemääräämisoikeutensa ja yksityisyyden suojansa vastaista.

Kansalaisaloitteen sisällössä pyritään rinnastamaan toisen äidin vahvistaminen isyyslain mukaiseen isyyden vahvistamiseen, mikä ilmenee siitä, että äitiyslaki sisällöllisesti mukailee pitkälti isyyslain rakennetta ja sisältöä. Aloitteen mukainen toisen äidin vahvistaminen perustuu kuitenkin eri asioihin verrattuna isyyslain mukaiseen isyyteen. Toisen naisen äitiyttä ei pystytä oikeusgeneettisesti todentamaan, mihin taas isyyslain mukainen isyyden vahvistaminen rakentuu. Edellä mainitusta johtuen olisi ollut erittäin perusteltua arvioida kattavammin erilaisia sääntelyratkaisuja.

Lapsivaikutusten arviointi

Sosiaali- ja terveysministeriön ohjeen mukaan lapsivaikutusten arviointia voidaan tehdä kolmessa, toisiaan täydentävässä eri vaiheessa: ennakoarviointina, prosessiarviointina ja seuranta-arviointina. Ennakoarvioinnilla tarkoitetaan suunnitteilla olevien päätösten, toimenpiteiden tai ohjelmien vaikutusten arviointia ennen niiden toteuttamista.

Valiokunnan mietinnössä todetaan, että lapsivaikutusten selvittämiseksi valiokunta on kuullut laajasti muun muassa perhe- ja lapsioikeuden asiantuntijoita sekä lasten ja perheiden asioihin erikoistuneita viranomaisia ja järjestöjä. Näin merkityksellisessä asiassa olisi kuitenkin ollut täysin perusteltua suorittaa lapsivaikutusten arviointi jo ennen asian käsittelyä, eikä vain prosessin aikana osana muuta kuulemistä. Myöskin aloitteen luvussa 3.1.1 kerrottu lapsivaikutusten arviointi on erittäin suppea huomioiden asian painavuuden näkökulma. Huomioitavaa on, ettei lapsivaikutusten arviointia suoritettu riittävällä laajuudella myöskään sukupuolineutraalin avioliittolain taikka Aito avioliitto -kansalaisaloitteen kohdalla.

Merkittävä puute aloitteessa on myös siinä, ettei äitiyslaissa aseteta alaikärajaa hedelmöityshoitoihin suostumuksen antavan naisen osalta. Valiokunnan mietinnössä todetaan, että alaikärajojen asettaminen edellyttää laaja-alaista arviointia, joka on perusteltua tehdä erikseen sen jälkeen, kun isyys- ja äitiyslakien soveltamisesta on saatu kokemuksia. Mietinnössä ei käsitellä laisinkaan ikärajan asettamista jättämistä lastensuojelunäkökulmasta.

Esimerkkinä lain puutteellisuudesta on myös sääntely, joka kohdistuu vieraassa valtiossa annetun päätöksen tunnustamiseen (45 §). Valiokunnan mietinnössä todetaan, että ehdotetuissa säännöksissä on otettu huomioon tilanne, jossa ulkomailla on hankittu lapsi sijaissynnytysjärjestelyin ja lapsen äitiys pyritään saamaan tunnustettua Suomessa (45 §:n 3 mom.). Yhtenä edellytyksenä päätöksen tunnustamiseen on, että äidiksi vahvistetun on tullut asua asianomaisessa valtiossa keskeytyksettä vähintään vuoden ajan välittömästi ennen lapsen syntymää. Säännöksillä pyritään estämään sijaissynnytysjärjestelyjä koskevan sääntelyn kiertäminen edellyttämällä, että henkilöllä on riittävä yhteys valtioon, jossa päätös on annettu (KAA, s. 45). Huomioitavaa kuitenkin on, että pykälässä edellytettävä vuoden asuminen on ajallisena vaatimuksena liian lyhyt. Jotta säännöksellä voitaisiin estää sijaissynnytysjärjestelyitä koskevan sääntelyn kiertäminen, tulisi ajan olla huomattavasti pidempi.

Valiokunnan mietintö LaVM 1/2018 vp
Vastalause

Muita vaihtoehtoja

Vaikka nykyinen lainsäädäntö ei tunnista tilannetta, jossa hedelmöityshoitoa annetaan kahden naisen muodostamalle parille, ovat tällaiset tilanteet aloitteen mukaan käytännössä yleisiä. Yhdyn siihen näkemykseen, ettei nykyisin vallitsevaakaan tilannetta voida pitää ongelmattomana. Tilannetta voisi parantaa esimerkiksi huoltajussopimuksia kehittämällä. Isän ja äidin käsitteestä ei tule luopua.

Käsitteellisesti aloitteessa ei tehdä eroa synnyttäneen biologisen äidin ja toisen äidin välillä — toisin kuin niissä maissa, joissa äidin naispuoliselle kumppanille annetaan vanhemmuutta vahvistettaessa eri nimi kuin "äiti". Eduskunnan tietopalvelun muistion mukaan (18.1.2018) esimerkiksi Saksassa oikeusministeriön asettaman työryhmän ehdotuksen mukaan lapsen synnyttävän äidin naispuolisesta vanhemmasta käytettäisiin sanaa Mitt-Mutter. Vastaavasti Norjassa ei-biologisesta naispuolisesta vanhemmasta käytetään sanaa medmor (engl. co-mother).

Tällä hetkellä tavallinen adoptioprosessi edellyttää vanhemmiksi haluavien henkilöiden soveltuvuuden tarkistamismenettelyjä. Naisparien tilannetta voidaan sen naisen osalta, jolla ei ole lapseen biologista suhdetta, rinnastaa jossain määrin henkilöön, jonka soveltuvuus selvitetään tarkoin adoptiotilanteessa ja lapsen oheishuoltajaksi hakemisen yhteydessä. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna aloite loukkaa yhdenvertaisuusnäkökulmasta niitä henkilöitä, jotka käyvät läpi vaativia, adoptioon liittyviä selvitysprosseja. Yhdenvertaisuusnäkökulmasta voisikin olla perusteltua soveltaa soveltuvuuden tarkastusmenettelyä yhdenvertaisesti kaikkiin niihin tilanteisiin, joissa vanhemmaksi vahvistetaan henkilö, jolla ei ole lapseen biologista suhdetta.

Ehdotus

Edellä olevan perusteella ehdotan,
että lakiehdotukset hylätään.

Helsingissä 16.2.2018

Antero Laukkanen kd